

**Lunds Universitet
Socialhögskolan
Socialt arbete med drogmissbrukare, SOL 065
Höstterminen 2001**

**NÅGRA
AV
PROSTITUTIONENS
MEKANISMER**

**Författare: Lena Hansson
 Susanna Holm**

Handledare: Kerstin Svensson

ABSTRACT

The purpose of this qualitative study was to examine the social and psychological situation of a group of women that are involved in prostitution in combination with drug- or alcohol addiction, and to gain understanding of it. The study focuses on commercial streetwalkers. The purpose is based on the following questions:

- 1) What is the consensus on the reasons, causes and factors for entering into prostitution?
- 2) What is the link between drug addiction and prostitution?
- 3) What is the characteristic sign for the career of prostitution?
- 4) What is the general opinion of the consequences of a life in prostitution?
- 5) How would the ex-prostitutes normally describe their way out of prostitution, and how would scientists and professionals in different areas who meet these women describe the process that normally includes a psychological crisis?

Different theoretical perspectives were utilized in efforts to understand and explain why young women drift or jump into prostitution. This research provides an attempt to analyze prostitution in a social-psychological perspective in combination with a psychodynamic perspective. We gathered the information by reading literature, articles and internet sources and also through interviews with ten professionals who meet the prostitutes daily.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	SIDA:
FÖRORD	4
1. <u>INLEDNING</u>	
1.1 Problemformulering	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Metod och urval	6
<u>Metod</u>	
<u>Validitet och reliabilitet</u>	
<u>Urval</u>	
<u>Beskrivning av analysarbetet</u>	
<u>Etik</u>	
1.4 Fortsatt framställning	9
2. <u>BAKGRUNDSBESKRIVNING AV PROSTITUTIONEN</u>	
2.1 Prostitutionen i Sverige – en kort historik	10
<u>Prostitutionsutredningen</u>	
2.2 Bakomliggande faktorer i samhället	14
<u>Sexualiteten</u>	
<u>Ideologier</u>	
2.3 Begreppsdefinitioner av prostitution	15
<u>Typer</u>	
<u>Grupper</u>	
<u>Former</u>	
3. <u>TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER</u>	
3.1 Symbolisk interaktionism	16
3.2 Stämplingsteorin	17
<u>Avvikarkarriären</u>	
3.3 ”Sociala världar”	18
<u>Kultur – subkultur</u>	
<u>Sociala identiteter</u>	
3.4 Psykodynamisk teori	20
4. <u>TEMAOMRÅDEN</u>	
4.1 Presentation av intervjupersonerna	21
4.2 ”Vägen in”	23
<u>Sexuella övergrepp</u>	
<u>Hur vanliga är sexuella övergrepp?</u>	
<u>Symptom på sexuella övergrepp</u>	
<u>Avvikande miljöer</u>	
<u>Den avgörande faktorn</u>	
<u>Tolkning av informationen</u>	
4.3 Samband missbruk – prostitution	28
<u>Tolkning av informationen</u>	
4.4 Olika faser i prostitutionskarriären	30
<u>Tolkning av informationen</u>	
4.5 Följder av livet i prostitutionen	32
<u>Försvarsmekanismer</u>	
<u>Fysiska och psykiska risker i samband med prostitutionen</u>	
<u>Tolkning av informationen</u>	
4.6 Uppbrottet	35
<u>Uppbrottets olika faser</u>	
<u>Tolkning av informationen</u>	
5. <u>SLUTDISKUSSION</u>	38
6. <u>KÄLLFÖRTECKNING</u>	40
7. <u>BILAGA 1</u>	43
<u>Temafrågor</u>	

FÖRORD

Den här uppsatsen är skriven inom kursen ”Socialt arbete med drogmissbrukare” på Socialhögskolan, Lunds Universitet. Uppsatsen är en C-uppsats omfattande 10 poäng.

Att skriva denna uppsats har varit mycket intressant och lärorikt. Vi vill framför allt tacka våra intervjupersoner för att de lät oss ta deras tid i anspråk och besvarade våra nyfikna frågor. Ett varmt tack till ”eldsjälen” Helena Cewers för att hon delade med sig av sin erfarenhet inom området. Vi är mycket tacksamma för att hon trots tidsbrist tog emot oss. Vi är också tacksamma för att Christer Thulin tog sig tid att på ett mycket målande och humoristiskt sätt beskriva sin vardag för oss. Vi fick lära oss vikten av att ha humor för att orka arbeta i denna destruktiva miljö. Vi vill även tacka Margareta Appel för hennes generositet när hon bjöd hem oss och även för att hon tog sig tid att ge oss en personlig guidad tur på prostitutionstråket. Bilfärden genom området, i kombination med en tidigare inspelad intervju med en prostituerad kvinna som hon lät oss lyssna på, ökade vår förståelse och känsla för hur den prostituerade kvinnan upplever sin vardag.

Vi vill även tacka Jan Frimand som trots sitt pressade schema gav oss en inblick i hur mötet med kriminalvården kan se ut för en prostituerad, missbrukande kvinna. Vi vill även här be om ursäkt för om vi verkade lite framfusiga när vi försökte att genom ”detektivarbete” hitta honom.

Ett stort tack till Britta Sjöström som tog emot oss med ”öppna armar” och som på ett mänskligt och varmt sätt beskrev sin arbetsdag. Hennes varma attityd gjorde att det kändes trivsamt att befinna sig på sprutmottagningen trots alla injektionsmissbrukare som kom och gick. Ett varmt tack till Bodil Eliasson och Lisbeth Bengtsson som tog sig tid och bl a förklarade hur sjukdomsmodellen är uppbyggd. Till Bodil riktas ett speciellt tack eftersom hon alltid kommer att ha en plats i Susannas hjärta.

Vi vill tacka Karin Pramberg och Lotta Lundberg för att de lyckades ordna en tid åt oss i sin kalender. Det var mycket givande för oss blivande socionomer att få höra två erfarna socionomers uttalanden och åsikter inom detta område. Vi tackar Sven-Axel Månsson för att han, trots akut tidsbrist, tog sig tid att ge oss en telefonintervju och vi ber om ursäkt för vårt fummel med tekniken.

Vi vill tacka vår handledare Kerstin Svensson för goda råd och konstruktiv kritik under uppsatsens gång. Det har behövts, eftersom vi emellanåt varit totalt förvirrade och vilse. Vi vill även tacka Magnus Holm och Michael Fernqvist för deras tålmod och korrigerande av våra språkliga tokigheter, syftnings- och meningsbyggnadsfel. Vi vill även tacka för att vi inte själva har fått någon nervös kollaps under arbetets gång.

Vårt eget intresse för kvinnors livssituation har funnits så länge vi minns; vi berörs starkt när vi hör talas om kvinnor som far illa. Kanske beror det på att vi själva är kvinnor som en gång också har varit små försvarslösa flickor.

Lund, 2001-12-20

Susanna Holm och Lena Hansson

1. INLEDNING

1.1 Problemformulering

”Varje dag och natt framträdde maktsituationen tydligt – men bara om man orkade se den. Det var ett maktspel där båda parter kände sig överordnad den andre för att över huvud taget orka med spelet. Ingen brydde sig om eller ifrågasatte om makten var konstruerad eller inte. Kvinnornas konstgjorda masker log mot gästernas primitiva hunger, vi log förföriskt utan sprickor. Masken sålde det mest privata, det som sexualiteten vanligtvis står för. Den tog över försäljningen av den egna kroppen vilket krävdes i denna tudelning som i en slags medveten schizofreni. Rollspelet krävde att jag var trovärdig inte bara mot gästerna utan även mot de kvinnor jag arbetade sida vid sida med” (Eek, 2001, s 73).

Ovanstående citat speglar en prostituerad kvinnas vardag och tecknar den verklighet som prostituerade kvinnor lever i. Hur har hennes sexuella historia och sociala bakgrund påverkat hennes inträde i prostitutionsvärlden? Hur ser hennes relationer ut till hallickar och män? Denna typ av frågor uppstår när vi läser denna självbiografi.

En annan intressant fråga är de bakomliggande faktorer som kan sättas i samband med prostitutionen. Vad är det som gör att en kvinna tar det avgörande steget, in i prostitutionen? Att mot betalning utföra sexuella tjänster torde för de flesta inte te sig särskilt lockande. Vilka motiv ligger bakom? Kan hon överhuvudtaget ta detta steg utan att vara eller senare bli beroende av droger?

Kvinnor framställs många gånger som sexualobjekt i massmedia. Via massmedia, TV och internet förmedlas myten om att kvinnor innerst inne njuter av att bli förnedrade, myten om den lyckliga horan. En dokumentär, ”Shocking Truth”, som nyligen fick stor uppmärksamhet i media, gjordes för att uppmärksamma utsatta kvinnors situation och för att slå håll på de myter som framförallt sexindustrin sprider. Trots goda intentioner blev dock inte resultatet riktigt vad regissören avsett med sin film.

Forskningen kring prostitution och nedsättande behandling av kvinnor har ökat väsentligt under de senaste decennierna. Man studerar numera alla inblandade parter, inte bara kvinnor utan köpare, säljare, hallickar och samhällsfaktorer. Hur ser samhället på den prostituerade kvinnan idag, är vi fulla av fördomar? Har vi en stereotyp föreställning om att den prostituerade kvinnan är en manipulativ varelse som lockar mannen i fördärvet?

Drogmissbruk och prostitution har ett nära samband. Ofta måste kvinnor med drogproblem prostituera sig för att finansiera sitt beroende (SOU 1995:15 s 107 ff). En annan intressant fråga är vad prostitutionen medför för kvinnans sociala liv. Hur klarar hon av att leva i detta hårda klimat och hur kan hon ta sig ur en långvarig prostitution? Hur hanterar en tidigare missbrukande prostituerad kvinna livet efteråt?

Vi har i denna uppsats valt att fokusera på den heterosexuella prostitutionens formen, med män som köpare och kvinnor som säljare av sexuella tjänster. Med *prostitution* menar vi i den här uppsatsen den definition som utformades i samband med 1993 års prostitutionsutredning: ”Prostitution är när minst två parter köper eller säljer sexuella tjänster mot ersättning (vanligen ekonomisk); vilken utgör en förutsättning för den sexuella tjänsten.” (Socialstyrelsen, 2000, s 12)

1.2 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med vår uppsats är att skapa oss en bredare förståelse för de uppfattningar som forskare och andra har om missbruk och prostitution. Vår huvudfrågeställning är att undersöka vilken roll missbruket har för kvinnliga prostituerade, vilket vi sedan brutit ner till fem olika delfrågor:

- 1) Hur ser de olika mekanismer ut som påverkar vägen in i prostitution? Vilka bakgrundsfaktorer kan finnas med i bilden?
- 2) Hur ser sambandet ut mellan missbruk och prostitution? Vilket uppträder först?
- 3) Vilka föreställningar finns om den process som uppstår i samband med att en kvinna börjar prostituera sig? Hur ser en prostitutionskarriär ut?
- 4) Vilka konsekvenser kan uppstå av ett liv i prostitution och missbruk?
- 5) Hur yttrar sig kvinnors uppbrott ur prostitution? Hur ser marginalkonflikten ut, med och utan relaterad missbruksproblematik?

1.3 Metod och urval

Metod

Vi har valt att använda oss av en icke experimentell undersökning i form av en fallstudie då vi inte är intresserade av att jämföra med någon kontrollgrupp. Vår undersökning är byggd på en kvalitativ metod. Kvalitativa metoder handlar om att lyfta fram egenskaper hos ett fenomen, och det man som forskare då observerar är miljöer, personer och händelser. Vi har valt en kvalitativ studie, eftersom vi anser den metoden mest lämpad för att studera processer och särdrag i den avgränsade och specifika miljö som gatuprostitutionen utgör (Repstad, 1999 s 9 ff, 15 ff).

Ett kännetecken på kvalitativ metod är att den ger flexibilitet i forskningsprocessen (Repstad, 1999 s 11). Metoden ger möjlighet att under arbetets gång ta vara på och använda de icke förväntade nyanserna från datainsamlingen. En annan fördel är att man kan få tillgång till förstahandsinformation (Halvorsen, 1992 s 85). Det första intervjun gav oss en del intressanta påståenden att reflektera över, som vi kunde återkomma till i de följande intervjuerna. Vi har använt oss av egna intervjuer som komplement till befintlig forskning inom området. Uppsatsämnet är av känslig natur, därför är det svårt att finna någon med erfarenhet av både missbruk och prostitution som vill medverka i en intervju. Därför har vi ansett det vara givande att få sakkunnigas syn på dessa kvinnors situation. Anledningen till att vi har utfört intervjuer med sakkunniga är också att vi vill se om deras uppfattningar och åsikter stämmer överens med den forskning som gjorts.

Som metodisk utgångspunkt och datainsamlingsinstrument för primärdata har vi valt att göra en kvalitativ undersökning baserad på ostrukturerade och ostandardiserade bandinspelade samtalsintervjuer, då vi anser att vi med denna metod får en djup och nära förståelse av vårt problemområde. Ostrukturerade intervjuer kan vara användbara när forskaren inte vet vilken typ av frågor som ska ställas, vilket är vanligt i inledningsskedet av ett forskningsprojekt (Halvorsen, 1992 s 85 ff).

Initialt definierade vi temaområden som vi fann intressanta utifrån de frågeställningar vi arbetat fram. Eftersom de olika informanterna möter prostituerade kvinnor på skilda sätt såsom genom forskning, sitt arbete eller genom ideell verksamhet förmodade vi att de sannolikt skulle ha skilda uppfattningar om problemen. Avsikten med ostrukturerade frågor var att vi ville få en översiktlig uppfattning om ämnet. Vi har använt oss av öppna temafrågor (se bilaga 1) som vi har ställt under intervjuens gång när vi funnit det lämpligt. Detta har vi gjort för att ge intervjupersonerna maximalt utrymme för egna reflektioner. Inledningsvis har vi berättat om syftet med vår uppsats och därefter har vi bitt intervjupersonerna att berätta fritt ur hjärtat om sin verksamhet. Vi har flikat in temafrågor och följdfrågor. Temafrågorna använde vi för att täcka in alla ämnesområden som vi ansåg relevanta.

Fördelen med att banda intervjuerna är att man i efterhand kan kontrolllyssna på tonfall och specifika ordval som gör att man kan fånga ytterligare detaljer som annars kunnat passera obemärkta (Trost, 1997 s 50 ff).

Med en kvalitativ metod är det mycket svårt att i förväg avgöra hur många intervjuer som behöver genomföras eller hur många informanter som behövs, eftersom man inte på förhand kan veta exakt vilken information man kommer att få. Ambitionen är att finna sagesmän som kan fylla forskarens kunskapsluckor inom det område han studerar (Liedholm, 1999 s 169).

Inledningsvis visste vi alltså inte vilka eller hur många intervjupersoner som erfordrades. Valet av intervjupersoner har därför delvis skett efter ”snöbollsprincipen” (Repstad, 1988 s 31 ff). Vi har av våra informanter fått rekommendationer till andra sakkunniga inom området, men vi inser att informanterna tenderar att rekommendera personer som är av samma åsikt som de själva och att detta kan ge den insamlade informationen en viss slagsida.

Vi har sökt litteratur och material inom området på stadsbiblioteken i Malmö, Lund, Staffanstorps och Karlskrona. Vi har även funnit litteratur på Universitetsbibliotek 1 och på dess filial, Social- och beteendevetenskapliga Biblioteket i Lund. Vi har även hittat material i aktuella dagstidningar, tidskrifter och via internet.

Validitet och reliabilitet

I sociologisk forskning används ofta begreppen *validitet* och *reliabilitet*. ”Validitet” betyder på svenska *giltighet* i betydelsen träffsäkerhet eller relevans. Validiteten anses vara hög då de data som forskaren samlat in är relevanta för det problem som han arbetar med (Halvorsen, 1992 s 41). I syfte att främja träffsäkerheten ställer vi därför ett flertal frågor om fenomenet prostitution och vi lämnar utrymme för en presentation av en mängd ställningstaganden. Vi avser att undersöka sakkunnigas uppfattningar i frågan, alltså både personer som arbetar med eller kontinuerligt kommer i kontakt med dessa kvinnor samt forskare med erfarenhet inom området. Den uppnådda validiteten kan i dessa sammanhang inte kvantifieras, varför vi lämnar ett stort utrymme för läsaren att kritiskt granska materialet.

”Reliabilitet” är ett ord för vad som på svenska annars benämns repeterbarhet, men ordet används ofta i undersökningar för att subjektivt beskriva hur väl oberoende mätningar kommit fram till samma resultat - en hög grad av reliabilitet talar alltså för att undersökningen skall anses pålitlig (Halvorsen, 1992 s 41ff). Eftersom vår ambition är att kunna föra fram en så rättvis bild som möjligt av problemområdet har

vi i datainsamlingen utgått från en mängd olika källor, till stor del från vetenskaplig litteratur. Till viss del redovisas information från organisationer, och vid ett par tillfällen har vi använt oss av information hämtad från internet. Vi har beaktat riskerna med att använda oss av internet, men där överensstämmelse med annan litteratur inom området förelegat så har vi betraktat tillförlitligheten som god.

Platsen där intervjun äger rum kan påverka intervjuresultatet (Repstad, 1999 s 72). Vid ett tillfälle har vi utfört intervjun i respondentens hem, övriga intervjuer har skett på intervjupersonernas arbetsplatser. Vissa intervjupersoner har vid ett flertal tillfällen blivit avbrutna av exempelvis telefonsamtal eller oväntade besök. Några befann sig under tidspress vilket med stor sannolikhet har påverkat just de resultaten. Enär intervjuerna skall ses som endast ett komplement till övrig forskning inom området tror vi att detta endast marginellt har påverkat tillförlitligheten hos materialet.

Urval

Vi har avgränsat urvalet genom att fokusera på kvinnliga gatuprostituerade eftersom det är denna målgrupp som våra intervjupersoner möter i sitt arbete. Denna grupp är huvudsakligen även missbrukare av beroendeframkallande medel. Att vi valde att undersöka enbart kvinnor beror på att det är representativt för flertalet av de gatuprostituerade i Malmö. Den geografiska avgränsningen gjordes naturligt då Malmö är en för oss närliggande stad där en gatuprostitution förekommer.

Vi har intervjuat tio personer vid totalt åtta tillfällen. De kommer att ges en närmare presentation längre fram i uppsatsen. Personerna representerar olika yrkesområden, vilket har bidragit till att ge oss en bredare insikt i området än om vi bara hade tagit med representanter från en enda yrkesgrupp. Vår förhoppning vid inledningen av undersökningen var att nå så många yrkeskategorier som möjligt. Vi har talat med personer med sjukvårdande och polisiära funktioner liksom med personer som ger sociala stödåtgärder och behandlande insatser. Flera av dem har terapeutiska utbildningar med varierande inriktningar. En telefonintervju har genomförts med en forskare som har mångårig erfarenhet av att studera prostitution. Inledningsvis kontaktade vi även Kvinnojouren i Malmö men de tackade nej till medverkan, då de inte ansåg sig ha tillräcklig erfarenhet av problemområdet. Alla andra personer som vi kontaktat har tackat ja till att medverka i intervjuer.

Beskrivning av analysarbetet

För att kunna skapa en förståelse för problemet har vi i analysen valt att dela upp primär- och sekundärdata i form av olika temaområden som vi därefter tolkat utgående från olika teorier. I analysen har vi gjort en ansats till att koppla olika uttryck från informanternas uttalanden och övriga fakta inom respektive område till en utvald teori. Vi har noterat att den feministiska teorin vid ett flertal tillfällen använts som teoretisk utgångspunkt på C-nivån inom vår utbildning vid studier av prostitution. Därför tyckte vi att det var intressant att tolka fenomenet utifrån andra teoretiska synsätt. Den psykodynamiska teorin har vi valt för analys på individnivå, medan vi har ansett det socialpsykologiska perspektivet ge en god förklaringsmodell för att belysa missbruks- och prostitutionskarriären ur ett samhällsperspektiv.

Vi har tagit del av Sandra Grahns och Anna Engströms uppsats som delvis utgår från feministisk teori. Författarna behandlar liksom vi fenomenet utifrån ett kvinnligt perspektiv. De intresserar sig för sambandet mellan missbruk och prostitution och lyfter fram en del av de centrala element som behandlas i denna uppsats. Grahns och

Engströms uppsats är skriven 1995, men sedan dess har den nya "sexköpslagen" tillkommit, avsedd att förändra situationen och vi kommer att beröra detta ämne. Vi intresserar oss även för konsekvenser som uppstår efter uppbrottet ur prostitutionen.

Vi har sett en fördel med att kombinera primär- och sekundärdata. Intervjuerna har gett oss insikt i den prostituerade kvinnans livssituation tack vare informanternas dagliga och personliga kontakt med kvinnorna. Vi upplever också att materialet genom intervjuer blir mer "levande" och att vi kommer närmare kvinnan och därmed kan få en förståelse för hennes situation. En nackdel med detta kunde varit att våra intervjupersoner, med sina nära relationer med de prostituerade, inte är fullt så neutrala som en forskare skulle varit, men trots detta föreligger en kongruens mellan intervjuresultaten och forskarnas uttalanden. En möjlig förklaring till denna samstämmighet kan vara att fenomenet prostitution är ett så specifikt och avgränsat område och att de sakkunniga inom området har kännedom om varandra.

Etik

En intervjuundersökning reser många etiska frågor. En viktig del är att informera intervjupersonerna om syftet med undersökningen och hur den är upplagd. Man bör även informera om risker och fördelar med att delta (Kvale, 1997 s 104 ff). I vår undersökning har vi, vid den första telefonkontakten med informanterna, översiktligt förklarat vad vi avsett att undersöka. Vi har inte upplevt att någon av dem tvekat på grund av risken med att delta, utan de har istället visat stor entusiasm och hjärtligt tagit emot oss trots ett stressat schema. En möjlig förklaring till denna öppenhet tror vi kan vara att intervjupersonerna alla har ett starkt engagemang. Valet av informanter har styrts av antagandet att det är svårare och känsligare att ställa frågor direkt till en missbrukande prostituerad kvinna än vad det är att få information av dem som arbetar för att stävja prostitution och/eller missbruk. Vi har under sammanställningen låtit intervjupersonerna ta del av vårt material för att de skulle kunna föra fram sina eventuella synpunkter. De har alla samtyckt till att ha sina namn i uppsatsen.

Ett annat etiskt känsligt ämne är citat (Trost, 1997 s 97). När vi citerat har vi vid något tillfälle ändrat talspråk till skriftspråk och lagt till ett förtydligande; exempelvis: "Dom känner sig tryggare", vilket vi skulle ha skrivit som "De (*prostituerade kvinnorna*) känner sig tryggare". Detta anser vi överensstämma med originalet.

1.4 Fortsatt framställning

I nästa kapitel presenterar vi en kort historik och redogör för bakomliggande faktorer i samhället. Kapitlet avslutas med en begreppsdiskussion där vi redogör för olika typer av prostitution. I det tredje kapitlet redogör vi för vårt val av teorier och utgår från två olika nivåer; dels en socialpsykologisk nivå där vi studerar individens samspel med omgivningen, dels en psykologisk nivå för att få en djupare inblick i problematiken.

Vi kommer i huvudsak att använda oss av ett socialpsykologiskt perspektiv med teorier som den symboliska interaktionismen, stämplingsteorin och begreppet "sociala världar". På den psykologiska nivån använder vi oss av den psykodynamiska teorin. Det fjärde kapitlet inleder vi med en presentation av våra intervjupersoner. Därefter delas ämnet in i fem temaområden bestående av både primär- och sekundärdata. De områden som berörs är: "vägen in", sambandet mellan missbruk och prostitution, olika prostitutionsfaser, livet i prostitutionen och slutligen uppbrottet från prostitution.

Tidigare forskning och fakta inhämtade från litteratur varvas med egna intervjuer. Efter varje temaområde görs en analys för att tydliggöra det mönster vi funnit. Uppsatsen avslutas med en generell diskussion där våra egna tankar, åsikter och slutsatser presenteras. I diskussionen väver vi in frågor som ingår i uppsatsens syfte och problemformulering med våra slutsatser från analysen av hela materialet.

2. BAKGRUNDSBESKRIVNING AV PROSTITUTIONEN

För att ge en förståelse av kombinationen av prostitution och missbruk vill vi inleda med en kort redogörelse för hur prostitutionen utvecklats i Sverige under 1900-talet. Vi inleder med en historisk tillbakablick för att sedan fortsätta med de faktorer i samhället som har varit prostitutionsbefrämjande i någon form. I historiken lägger vi även in ett litet antal synpunkter från våra informanter angående den nya "sexköpslag" som infördes 1999 eftersom den lagändringen blev ett vanligt diskussionsämne i intervjuerna. Vi finner lagen relevant, viktig och aktuell, men vi anser att det skulle föra alltför långt att här försöka analysera dess verkningar.

2.1 Prostitutionen i Sverige – en kort historik

Prostitution är något som funnits i vårt samhälle genom alla tider och ibland benämns den "världens äldsta yrke". Redan år 3000 f K förekom könshandel i de egyptiska kulturerna. I denna uppsats har vi dock inte för avsikt att gå in på hur könshandeln sett ut sedan urminnes tider - vi har istället valt att fokusera på de senaste hundra åren för att se hur lagar och samhällsnormer och därmed de prostituerades villkor förändrats fram till nu, när köp av tillfälliga sexuella tjänster kriminaliserats.

Reglementeringssystemet, som infördes 1847, hade till syfte att läkarkontrollera de prostituerade för att minska spridningen av veneriska sjukdomar. De kvinnor som inte följde reglementet dömdes till arbete på spinnhus eller tukthus. Detta system avskaffades 1918 då det ersattes av lösdriverilagen som fanns kvar fram till 1964 (Socialstyrelsen, 2000 s 10 ff).

Mellan 1935 och 1938 arbetade Befolkningskommissionen med att föreslå åtgärder mot det sjunkande födelsetalet. Inom utredningen tillsattes en delegation för att skapa en vidgad och förbättrad undervisnings- och upplysningsverksamhet i sexuella frågor. RFSU bildades 1933 och bidrog, tillsammans med kommissionens arbete, till att horsbrott avskaffades 1937 (Larsson, 1983 s 23 ff). 1942 rekommenderade regeringen sexualundervisning i skolorna, 1955 blev den obligatorisk (Hackzell, 1986, s 7 ff).

På 1950-talet öppnades ett barn- och ungdomshem, kallat "Skå", vilket gav samhället en helt ny syn på barnuppfostran. Ungdomarna skulle inte längre fostras med tvång utan istället med respekt och utifrån sina egna förutsättningar och behov. Man började studera "Skå-flickornas" sexuella beteenden och fann att den prostitution som var nödvändig för deras försörjning stod i konflikt med deras prydliga kvinnoideal. Kvinnorna skulle förmodligen inte ha utfört dessa handlingar utan drogpåverkan, drogerna var både sexuellt stimulerande och hämninglösande. Föreståndaren för hemmet, Gustav Jonsson, menade att kvinnornas självbild försämrades genom deras känslor av skam och skuld (Skånér, 1996 s 38; Pettersson, 1995 s 12 ff).

Fram till 1964 dömdes man de prostituerade enligt 1885 års lösdriverilag, vilken i sin tur hade ersatt försvarslöshetslagstiftningen (Borg et al, 1981, s 87 ff).

”Vård” enligt lösdriverilagen var likställt med fängelsestraff, när kvinnorna hamnade på tvångsarbetsavdelningar inom fängelset. Lösdriverilagen ersattes 1964 av ”Lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet” (Söderblom, 1992, s 206). Lagen avsåg att ingripa preventivt till skydd för den allmänna säkerheten och de prostituerade ansågs därvid äventyra den allmänna ordningen. Denna författning kom att upphävas först 1982 i enlighet med propositionen om socialtjänsten (Borg et al, 1981, s 112 ff).

Mellan 1964 och 1965 ville man ”befria” sexualiteten med medel som fri abort, avskaffande av pornografilagen, införande av preventivmedelsautomater och samlagsrum på anstalter. Man föreslog statliga bordeller och ”erotiska samariter” för de handikappade (Baggström, 2001). Det blev accepterat och allt vanligare att leva ihop utan giftermål, öppenheten ökade och man såg inte längre ned på en ogift mor.

Resultatet av 1960-talets sexuella frigörelse blev sexuell kommersialisering och att kvinnor utnyttjades i pornografi och prostitution (Frenning & Lennerhed, 1986, s 47 ff). Könshandeln var under 1960-talet ringa, för att under 1970-talet åter öka. Detta kan bero på att regeringen antog förslaget om att sedlighetssårande handlingar (som att visa sig offentligt utan kläder) skulle utgå ur strafflagstiftningen. Därmed avlägsnades de juridiska hindren för sexklubbar och hårdpornografi. Följden blev en explosionsartad ökning av perverterad pornografi och de prostituerade annonserade öppet ut sina tjänster i dagstidningarna. Kunderna i prostitutionsbranschen började efterfråga mer avancerade sexuella tjänster. Från att ha arbetat på gatan blev de prostituerade en del av kommersiella organisationer och kriminella ligor som bedrev koppleriverksamhet. De som stannade kvar i gatuprostitution ökade sitt drogmissbruk.

Under 1970-talet fortsatte debatten om abort och preventivmedel och en rad sexualpolitiska utredningar och lagförslag genomfördes. En av de nya lagarna var 1975 års lag om fri abort och kostnadsfria preventivmedel. 1976 infördes en ny lag om sterilisering som gjorde sterilisering frivillig för både män och kvinnor, men som förbjöd varje form av tvång eller övertalning.

Stig Larsson pekar på ett antal tendenser vid mitten av 1970-talet som han tror har påverkat könshandelns explosionsartade utveckling i Sverige. Han tror att en högre kommersialisering kan ha bidragit till utvecklingen. Andra faktorer som kan ha påverkat utvecklingen är en ökad arbetsdelning med mer isolering, uppbrott från familjen, ökad konsumtion och en ökad ålderssegregation. Till följd av detta har den anställde enligt Larsson blivit betraktad som ett objekt och graderad utifrån yrkestitel istället för som medmänniska. Möjligheten att få träffa andra har värderats utifrån vinstdrivande intressen och människor tenderar att sätta ett pris på varandra. Samhällsstruktur och prostitution är ett komplext fenomen, därför bör man enligt Larsson endast se förhållandet mellan ovanstående tendenser och prostitutionens expansion som *ett* av flera möjliga samband (Larsson, 1983 s 42 ff).

Mitt i välståndet blomstrade prostitutionen, vilken tidigare alltid varit kopplad till fattigdom. Det var mot denna bakgrund som Prostitutionsprojektet i Malmö skapades, och det var verksamt mellan 1977 – 1981 (SOU 1995:16, s 11 ff).

Prostitutionsgrupper startades även i Stockholm, Göteborg och Norrköping.

Prostitutionsutredningen

1977 ansökte Stig Larsson och Sven-Axel Månsson om medel hos Brottsförebyggande Rådet (BRÅ) för att påbörja en kombinerad forsknings- och behandlingsverksamhet riktad till de prostituerade (Larsson, 1983 s31-50). Larsson och Månsson gav även ut rapporten "Svarta affärer" vilken medförde att den första statliga prostitutionsutredningen tillsattes samma år för att senare resultera i SOU 1981:71. Prostitutionsutredningen 1977 - 1980 bröt med en gammal tradition och omdefinierade begreppet prostitution. Det innebar att prostitution inte alltid betydde prostituerade kvinnor, utan det beskriver en transaktion mellan två parter - köpet inbegriper så gott som alltid en man. Horbegreppet utmönstrades, det handlar om kvinnor som en part i könsköpet, inte om "hora", "luder" eller "fnask". På motsvarande sätt handlar det inte om "torkar" utan om män som köper sex. Utredningen, som byggde på en rad studier av djupintervjuer med prostituerade kvinnor, visade att prostitution inte handlar om ömsesidig sexualitet, för kvinnans del inte om sexualitet överhuvudtaget. Hon skyddar sig med psykologiska försvarsmekanismer inför mannens nyttjande av hennes kropp.

Under 1980-talet förändrades samhällsklimatet och besparingar genomfördes som främst slog mot marginaliserade gruppers situation. Det politiska och förvaltningsmässiga stödet till prostitutionsgruppernas verksamhet minskade. Detta medförde stora organisationsförändringar med personalbyten och stora kunskapsförluster inom området. 1982 skärpte man lagstiftningen och förbjöd s k *liveshow* på klubbarna, alltså sexuella handlingar i uppvisningssyfte för allmänt eller enskilt beskådande (Borg et al, 1981, s 112 ff).

Under 1990-talet har gatuprostitutionen ökat successivt. Även dold prostitution ökar i form av s k *trafficking*, "import" av utländska kvinnor (SOU 1995:16, s 109 ff).

Hanna Olsson, författare och hedersdoktor i samhällsvetenskap, anser att samhällets syn på sexualitetens olika uttryck har förändrats under 1980- och 1990-talen. Tidigare tabun har brutits och situationen har övergått i en bitvis exhibitionistisk öppenhet med ett allt grövre utbud av medialt exploaterad sexualitet. Hanna Olsson ser en vinst i öppenheten men också en risk för att sexualitetens association till våld normaliseras. Unga kvinnor är därvidlag en särskilt sårbar grupp. Prostitutionen, som under 70-talet fanns i dolda rum, har nu blivit ett offentligt fenomen som exponeras i reklam, i TV, tidningar och film i våra vardagsrum (Sundström, 1997, referat).

Mellan 1984 och 1990 minskade gatuprostitutionen betydligt. En trolig orsak till detta kan vara prostitutionsgruppernas och polisens arbete (SOU 1995:16, s 51). 1993 års utredning visar att sexklubbarna kan vara prostitutionsbefrämjande, en inkörsport med tillvänjning som möjliggör vägen in i prostitution (Socialstyrelsen, 2000, s 56 ff).

1994 infördes en lag för att skydda barn och ungdomar, lagen om sexualbrott, med målsättningen att straffa alla sexuella handlingar inom och utanför familjen riktade mot minderåriga. I denna lag kriminaliseras även sexuellt umgänge med ungdomar upp till 18 år i de fall umgänget kan upplevas som ett övergrepp (Feuk, 1985 s 207 ff).

1997 avhölls seminariet "Prostitutionen i Europa" av Nordiskt Prostitutionsnätverk, Nordiska Utbildningsprogrammet för Utveckling av Social Service (NOPUS) och Socialstyrelsen där forskare inom området bl a diskuterade kriminalisering av köpare och/eller säljare av sexuella tjänster (Sundström, 1997, referat).

Hanna Olsson sade vid detta seminarium: ”Vi kommer antagligen att få en lag som kriminaliserar mannen, köparen i prostitutionen.” Hanna Olsson som tidigare varit tveksam till kriminalisering som en framkomlig väg menar att en kriminalisering av köparen kan bli en markering och kanske ett stöd i socialt arbete för prostituerade.

Enligt Ine Vanwesenbeeck, professor i psykologi, Department of Women's studies, Tilburg, Nederländerna, skulle det bli bättre för alla prostituerade om de legala hindren undanröjdes, alltså om könshandeln helt legaliserades. Det skulle öka kvinnornas kontroll över sin situation och minska risken för övergrepp och våld eftersom handeln kunde ske öppet. Restriktioner marginaliserar däremot de mest sårbara. Ett land med förbud mot prostitution skulle vara ett "paradis för hallicken". En avkriminalisering skulle däremot innebära en frigörelse för kvinnan och vara ett första steg mot att ge de prostituerade makt och självbestämmande. De goda följderna av en legalisering av prostitutionen kommer dock att dröja lång tid. Kvinnorna måste bli medvetna om sina rättigheter för att exempelvis våga rapportera övergrepp eller för att våga göra en polisanmälan (Sundström, 1997, referat).

Diskussionerna om införandet av den nya ”sexköpslagen” har varit omfattande och många olika åsikter har förts fram om vad en legalisering respektive vad en kriminalisering skulle innebära för de berörda kvinnorna.

1999-01-01 infördes så ”Lag (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster”, som innebär att den som **mot ersättning** skaffar sig en **tillfällig** sexuell förbindelse, döms - om inte gärningen är belagd med straff enligt brottsbalken - för **köp av sexuella tjänster** till böter eller fängelse i högst sex månader (Prop 1997/98:55, bet 1997/98:JuU13, rskr 1997/98:250). För **försök** till sagda brott döms man till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken som behandlar försök, förberedelse, stämpling och medverkan. Slarv i lagtextens utformning medför dock att den går fri som hävdar att förbindelsen **inte är tillfällig** eller som **låt någon annan betala** (Eurenius, 2001).

Flertalet av våra intervjupersoner ställer sig positiva till lagen och menar att den upplevs som en viktig markering från samhällets sida. Många efterlyser däremot mer resurser såsom speciellt inriktad behandling till såväl de prostituerade som till köpsköparna. Ett dilemma som lagen medfört är att det enbart är gatuprostitutionen som prioriteras och att mycket verksamhet därför gått under jorden.

Karin Pramberg och Lotta Lundberg, prostitutionsgruppen i Malmö, säger att antalet gatuprostituerade har sjunkit sedan lagens ikraftträdande. De har kunnat se ca 35 kvinnor som brutit upp från prostitution sedan lagen införts. En negativ effekt som de sett är att medelåldern hos de prostituerade sjunkit, nästan alla är nu under 30 år.

Christer Thulin, Polisen i Malmö, är positivt inställd till lagen och menar att ”vi har bättre koll än någonsin tidigare”. Antalet köpsköpare har minskat, det är ca 30-40% av de tidigare ”torskarna” som finns kvar på gatan. Att antalet anmälda våldsbrott stigit tror han beror på att kvinnorna i högre grad vågar anmäla män då förtroendet för polisen ökat, och han menar att kvinnorna trots allt känner sig tryggare nu.

Margareta Appel, sjuksköterska och diakonissa i Malmö, anser att man borde kriminalisera båda parterna i könshandeln och säger att nuvarande lag enbart är en ”halv lag”. Hon menar att nyrekryteringen av unga prostituerade tjejer skulle minska om man även kriminaliserade utbudet.

Britta Sjöström, undersköterska vid infektionskliniken sprutbytesmottagning på MAS i Malmö, säger att en av de fördelar som finns med den nya lagen är att den lägger skulden på sexköparna. Lagen har för övrigt inte medfört någon större förändring i positiv riktning. Sjöström menar att antalet prostituerade kvinnor minskade under ca två veckor i samband med lagens ikraftträdande, men att prostitutionen nu åter har ökat. Kvinnorna har sina fasta kunder som de via telefon kan avtala möten med.

Förutom lagändringar genom tiderna talar man även om olika faktorer i samhället som kan vara prostitutionsfrämjande. Vi vill kortfattat redogöra för vissa av dessa faktorer.

2.2 Bakomliggande faktorer i samhället

Sexualiteten

Utmärkande för de samhällen där den heterosexuella prostitutionen varit omfattande är att det förekommit skillnader i jämställdhet mellan könen och mellan olika samhällsklasser och ofta en patriarkalisk struktur. Traditionella könsroller har styrt arbetsfördelningen mellan könen. Sexualiteten har också formats efter könsrollerna - dels har mäns och kvinnors sexualitet blivit formade på olika sätt, dels har en mängd föreskrifter som reglerat sexualiteten varit vanliga. Sexualiteten har betraktats som en ond kraft, som måste hållas under kontroll. Den manliga sexualiteten har bildat rammar och begränsningar för den kvinnliga sexualiteten och ofta förnekat den. Borg et al menar att faktorer som fattigdom inte ensamt förklarar prostitutionens utveckling i Sverige, trots att det finns stora ekonomiskt och socialt resurssvaga grupper. Dock finns flertalet prostituerade kvinnor i lägre socialgrupper (Borg et al, 1981, s 578 ff).

Ideologier

Två ideologiska utgångspunkter kring sexualitet står ytligt sett mot varandra: Den första är negativt inställd till sexuell frigörelse och har en patriarkal prägel. Detta synsätt har främst medfört negativa konsekvenser för de kvinnor som gjort avsteg från normerna, men även män som avvikit från dessa normer har skuldbelagts. Denna starkt negativa inställning till sexualiteten grundar sig på en äldre puritansk¹ tradition som lämnat spår i dagens samhälle. Den andra inriktningen har växt fram i modern tid och betraktar sexualiteten som en vara som kan användas i vinstdrivande intresse.

Under ytan är båda dessa ideologier sexualfientliga. De motverkar sexuell jämlikhet och verkar prostitutionsbefrämjande. Den traditionellt sexualfientliga ideologin är mindre spridd idag och har alltmer kommit ersättas av den inriktning som betraktar sexualiteten som en vara (Borg et al, 1981 s 583 ff).

För att få en bredare förståelse för fenomenet vill vi nu redogöra för de olika former, grupper och typer av prostitution som förekommer.

¹ puritan [-a´n] s. -en -er

anhängare av puritanismen; <bildl.> sedlighetsivrare, renlevnadsman

puritanism [-is´m] s. -en

<kyrkohist.> engelsk reformert rörelse

Svenska akademiens ordlista över svenska språket, Norstedts ordbok AB, 12:e upplagan, nätversion

2.3 Begreppsdefinitioner av prostitution

Det finns ett antal olika definitioner av prostitution med olika innebörd. Dessa definitioner utgår från tre olika perspektiv; dels ett gemensamt med hänsyn till både köpare och säljare, dels enbart säljarens eller enbart köparens perspektiv.

Könsköparen har syftet att tillfredsställa sin sexuella drift och den prostituerades roll kan betecknas som icke-deltagande. I köpeavtalet ingår varken personligt eller känslomässigt engagemang från den prostituerade (Månsson & Linders, 1984 s 14 ff).

Att se till helheten, den första och vidare definitionen, gagnar förståelsen av fenomenet och kan formuleras så här:

”Prostitution - som till innehåll och former präglas av de existerande samhällsförhållandena - föreligger när minst två parter under marknadsmässiga betingelser köper respektive säljer fysiskt tillträde till kropp eller andra sexuella handlingar” (Borg et al, 1980, s 47 ff, s 50).

Typer

Kombinatoriskt erhålls fyra olika typer (tänkbara permutationer) av könshandel; alltså heterosexuell eller homosexuell kontakt med antingen man eller kvinna som betalande part (Månsson & Linders, 1984 s 14 ff). I det svenska samhället är det den heterosexuella prostitutionen med män som köpare och kvinnor som säljare som är mest framträdande (Borg et al, 1981, s 51ff).

Grupper

I SOU-rapporten 1995:16 kan man urskilja olika grupper av prostituerade med olikartade hjälpbehov och som kräver olika behandlingsstrategier. De *unga* prostituerade, de *narkotikaberoende* med missbruk som det primära problemet, de *alkoholberoende*, oftast äldre, kvinnorna samt den grupp kvinnor som var *utsatta för hallickar* där den destruktiva relationen var det primära. Även *konsumtionsberoende* med tilltrasslad ekonomi, där brist på annan sysselsättning var primär, och kvinnor med *psykiska problem* kunde särskiljas i denna rapport (SOU 1995:16, s 15).

Mönstret och insnärjningsgraden i regelbunden prostitution varierar och man kan enligt Sven-Axel Månsson tala om tre grupper med följande fördelning:

- *Gästspelarna*, 15% av kvinnorna. Aktiviteten ökar i perioder som har samband med specifika händelser i kvinnans liv.
- *De som lever i två världar* utgör 30% av de prostituerade. De klyver sin personlighet upprätthåller en fasad med ”vanligt familjeliv”. De har kvar sitt sociala nätverk och behåller kontakten med gamla vänner.
- *De insnärjda* utgör hela 55%. De är helt inne i prostitutionen utan kontakter med icke-prostituerade (Sundström, 1997, referat).

Begreppet prostitution kan graderas utifrån hur ofta handlingen sker. Man talar om tillfällig prostitution och yrkesprostitution, med variationer från att prostituera sig dagligen, några gånger per år eller i livet (Andersson-Collins, 1989, s 5 ff).

Former

Inom den heterosexuella prostitutionstypen med män som köper sexuella tjänster av kvinnor utkristalliseras en rad olika prostitutionsformer där kontaktsätten ser olika ut. Inom *gatuprostitutionen* sker kontakten på gatan medan den sexuella samvaron oftast utförs på annan plats. *Hotell-, sexklubbs- och restaurangprostitution* beskriver var de inledande kontakterna mellan parterna sker, oavsett var de sexuella handlingarna sedan utförs. *Hemprostitution* är en form av prostitution där platsen för verksamheten är hemmet och där kontaktformerna varierar. I *escortservice* och *callgirl-verksamhet* etableras kontakterna ofta genom någon form av dold förmedling eller kontaktperson. I *escortservicen* betalar kunden inte i första hand för det sexuella umgänget utan för en social samvaro som sedan ofta följs av sexuella tjänster mot ytterligare ersättning (Hedin och Månsson, 1998, s 98 f). I SoS-rapporten 2000:5 redovisas försöken med att kartlägga prostitutionen på *internet* men man har inte kunnat se den ”lavinartade ökning” som media har beskrivit (Socialstyrelsen, 2000, s 59 ff).

I detta kapitel har vi gett en historisk bakgrund samt studerat de bakomliggande samhällsliga faktorer som på olika sett verkat prostitutionsbefrämjande. Vi har också lyft fram relevanta begrepp som vi anser vara nödvändiga för att förklara bakgrunden inför den fortsatta framställningen.

3. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Vi vill förklara den sociala och psykologiska situation som kvinnor inom prostitution, med eller utan missbruksproblematik, befinner sig i med hjälp av olika teorier.

Vi gör en ansats att integrera ett *socialpsykologiskt* perspektiv med ett personlighetspsykologiskt perspektiv för att kunna studera interaktionen mellan kvinnan och hennes omgivning. Tre olika analysnivåer finns: sociologisk, socialpsykologisk och en psykologisk nivå. Vi kommer att använda oss av socialpsykologin där vi använder oss av den *symboliska interaktionismen*, *stämplingsteorin* och begreppsformuleringen ”*sociala världar*”. I analysen använder vi även den *psykodynamiska teorin*.

3.1 Symbolisk interaktionism

George Herbert Mead utvecklade ett pragmatiskt socialpsykologiskt perspektiv; den symboliska interaktionismen tillsammans med Charles H Cooley (Lundén och Näsman, 1973, s 13 ff). Meads betonar det relationistiska perspektivet inom den pragmatiska filosofin. (Hilte, 1996, s 38 ff). Interaktion betyder samspel eller samhandling. En handling är, till skillnad från en omedveten reaktion, ett medvetet beteende som har en avsikt, ett mål eller en mening. Teorin handlar om hur människans medvetande och självuppfattning utvecklas i samspel med den sociala miljön. Människans medvetande innebär att hon kan vara både subjekt och objekt. Förmågan att se sig själv ur den andres perspektiv kallar Mead ”rollövertagande”. Innehållet i människans medvetande och hennes jaguppfattning bestäms av vilken typ av sociala situationer hon ingått i och hur aktörerna i dessa situationer har agerat.

Avvikande beteenden är beteenden som samhället eller någon person har stämplat eller definierat som problematiska eller avvikande. Avvikelsen är en lång process. Metaforer som används för att beskriva denna process är *avvikarkarriären* och *avvikarkorridoren*; avvikelsen som interaktionsprocess i en korridor uppdelad i olika avsnitt och med olika valmöjligheter.

Mead utgick från Charles Cooleys spegeljagsteori som innebär följande:
Vår självuppfattning och självbild påverkas av andras uppfattning om och värdering av oss. Spegligen av jaget är enligt Cooley tredelad:

- 1) vi föreställer oss den bild andra har om oss,
- 2) vi föreställer oss ett omdöme av den bilden och
- 3) genom detta uppstår en känsla av stolthet eller förödmjukelse (Hilte, 1996, s 109 ff).

3.2 Stämplingsteorin

Howard S Becker är en av de viktigaste förgrundsgestalterna inom det stämplingsteoretiska perspektivet. Han var inspirerad av interaktionismen som förklarar avvikande beteenden utifrån omgivningens reaktioner (Hilte, 1996, s 115).

Det grundläggande antagandet för denna teori är att varje människa lever i samspel med andra, möter motstånd och får belöningar och lär sig att kommunicera med andra genom språk för att utveckla sin identitet och sin självbild. Man söker sig till personer som bekräftar ens självbild i positiv riktning. Uttalanden från personer i ens närhet bildar riktlinjer för hur självuppfattningen utvecklas.

På samma sätt som ett barn får sin första identitet genom rolltagande skapas också en avvikaridentitet, genom att individen i samspel med andra tillskrivs en avvikarroll, t ex ”knarkare”, ”hora” eller ”alkoholist”. Vem som är den viktigaste av de närstående varierar, att någon upphör att vara mest signifikant beror i huvudsak på två faktorer: dels att interaktionen helt har upphört dem emellan, dels att samspelet med andra upplevs som mer belönande (Lundén och Näsman, 1973, s 22 ff).

Edwin Lemert nämner begreppen primär och sekundär avvikelse. Den primära avvikelsen kan röra sig om sociala, kulturella, psykologiska och fysiologiska faktorer och kan ofta normaliseras. Den sekundära avvikelsen uppstår när handlingen inte längre kan normaliseras eller neutraliseras utan leder till självstämpling och en identifiering och en anpassning till det avvikande beteendet (Hilte, 1996, s 115 ff).

Goldberg anser att man föds utan självbild och att det därmed är föräldrarna som kan utsätta barnet för den *första stämplingen* och att detta är det första steget in i avvikarkarriären (Goldberg, 1999, s 115 ff). Han tror att beteendet hos föräldrar som utsätter sina barn för stämpling beror på en primär eller sekundär resurssvagheter hos de vuxna och/eller en missförstådd föräldraroll, snarare än på illvilja eller onda avsikter. Stämplingsprocessen kan i familjer yttra sig som gränsproblematik, svartsjukedramer mellan barn och föräldrar, övergivenhet, dominans/underkastelse, känslomässig frånvaro, syndabockssyndrom eller sexuella övergrepp (Goldberg, 1999, s 138 ff).

Samhällelig stämpling är det *andra steget* i Goldbergs modell. Har man redan utsatts för föräldrarnas stämpling löper man större risk att uppleva *beteendeinkongruens*; att ens handlingar inte stämmer överens med ens självbild när man t ex börjar i skolan.

Det *tredje stadiet* kallar Goldberg för sekundär avvikelse som inträffar då individen med sitt beteende bryter mot kulturella normer och samtidigt är medveten om detta. Detta stadium brukar inträffa under individens adolescens.

Det *sista stadiet*, avvikelsspiralen, består av fyra element och är en förlängning och ett förvärrande av det tredje stadiet. Man devalverar självbilden alltmer vilket medför mer sekundär avvikelse, ett större misslyckande enligt kulturella normer och därmed ytterligare stämpling. Betydelsen för barnet av föräldrarnas stämpling är att hon inte är en självständig individ, inte har rätt till fysisk eller psykisk integritet och att hennes existensberättigande är att tillfredsställa andras behov (Goldberg, 1999, s 115 - 136).

Avvikarkarriären

När individen degraderats och omvärderats till avvikare, kan han då välja att antingen normalisera sitt förhållande och anpassa sig till omgivningen, eller att välja andra närstående och därmed bli positivt bekräftad av en ny grupp med andra moraliska värderingar. Undersökningar av prostituerade har visat att många kvinnor, för att bevara sin självbild, lyckas klyva sitt liv i två delar; en ”respektabel” och en ”avvikande”. Den avvikande förträngs och självbilden knyts till den moraliskt acceptabla (Lundén och Näsman, 1973, s 22 ff). Författarna talar om att de prostituerade i huvudsak befinner sig i två kulturer; den kriminella världen och den utåt sett normala ”dubbelvärlden” (Lundén och Näsman, 1973, s 173 ff). En avvikaridentitet innebär inte automatiskt att individen stämplar sig själv. Ett dilemma kan uppstå när den kluvna individen stämplar en del av sig själv och får en negativ självbild med känslor av misslyckande och depression. De som befinner sig i ”dubbelvärlden” avpersonaliserar sin roll som prostituerad och detta medför att personlighetsklyvningen förstärks. Utmärkande för denna grupp är känslor av alienation, normlöshet, apati, avsaknad av identifiering och tristess. De som däremot befinner sig i den kriminella världen uppger sig ha mindre eller inga känslor av klyvning, vilket sannolikt beror på att de närstående personerna i dessa individers omgivning liknar dem själva (Lundén och Näsman, 1973, s 178 ff).

Philip Lalander menar att kvinnor i missbrukarkarriären stämplas som ”dåliga” ur tre perspektiv; subkulturens eget - där de uppfattas som passiva och osjälvständiga - och filmvärldens, där drogromantik förekommer flitigt, samt ur det etablerade samhällets fördömande synsätt. Kvinnorna upplever skamkänslor, enligt Lalander en känsla av utanförskap och ensamhet och att vara oälskad och oönskad – en rädsla för att inte framstå som en bra människa. Männerna utsätts inte för detta tredubbla tryck att känna skam utan de legitimeras både av subkulturen och i filmvärlden. I subkulturen ser man ned på prostituerade – hon anses långt mer förkastlig än de som försörjer sig genom häleri, langning eller genom stölder (Lalander, 2001 s 215 ff).

Stig Larsson gör en jämförelse mellan prostitutionskarriären och missbrukarkarriären. Missbrukskarriären beskrivs som en process då narkomanen steg för steg genomgår en karriär som avvikare. I denna karriär blir personens identitet, förhållningssätt till omvärlden och hans handlingsberedskap beroende av social miljö under uppväxten, omgivningens handlingar och psykologiska faktorer (Larsson, 1983, s 74).

3.3 ”Sociala världar”

Bengt Svensson refererar till begreppet sociala världar som han har hämtat från Shibutani. Shibutani menar att en social värld fungerar som en social arena där individen påverkas i samspel och interaktion med andra. I denna arena försöker varje aktör att skapa sig framgångar och upprätthålla en hög ställning. Shibutani menar att alla människor deltar i flera olika sociala världar. I varje social värld skapas ett eget språk och egna symboler som markerar en social distansering till andra personer. De

olika världarna karaktäriseras av regelverk för hur man skall agera i olika situationer, särskilda karriärvägar och ett samstämmigt sätt att tolka världen. De olika världarna skiljer sig åt beträffande storlek och sammansättning och är föränderliga. Gränserna som distanserar dem från andra världar kan vara mer eller mindre tydliga. En del världar kräver därför mer lojalitet av aktörerna än andra (Svensson, 1996, s 90 ff).

De sociala världarna skapar samhörighet via gemensamma intressen och genom aktiviteter som utövas på speciella platser. Världarna kräver också ekonomiska resurser, gemensamma mötesplatser och en teknologi som kan föras vidare till nya representanter för att kunna upprätthållas. Varje värld har en hierarkisk struktur, där var och en har mer eller mindre inflytande. När representanter för olika subvärldar möts uppstår konflikter, vilket gör att somliga kan dra sig ur och etablera nya kontakter. Sålunda upprättas nya subvärldar (Svensson, 1996, s 91 ff).

Kultur – subkultur

Shibutani använder sig också av begreppet kultur, vilken yttrar sig i ett organiserat perspektiv som fungerar som en sorts karta över den egna världen, vilket hjälper deltagarna att uppleva den ständigt föränderliga yttre världen som stabil och förutsägbar. Avvikande beteenden kan förklaras genom att ett samhälle består av flera kulturer med en dominerande huvudkultur, kompletterad med flera delkulturer som representerar skilda sätt att tolka omvärlden (Svensson, 1996 s 92 ff).

Svensson hänvisar till Albert Cohen som har använt begreppen kultur och subkultur för att förklara avvikande beteenden. För att nya delkulturer ska bildas krävs en interaktion mellan ett antal deltagare med likartade anpassningssvårigheter. Dessa aktörer kan tillsammans bilda nya grupper som hjälper dem att tolka omvärlden på ett sätt som passar dem. På så sätt kan aktören klättra i status och finna en högre position i den nya gruppen. Subkulturen kan därigenom hjälpa ”de sina” att finna en lämplig statusnivå. Genom att både subkulturen och dess medlemmar värderas av omvärlden påverkas både subkulturen och den enskilde individens självbild. Subkulturen formar en självbild genom att det omgivande samhället tillskriver subkulturen en identitet (Svensson, 1996 s 93 ff).

Sociala identiteter

Svensson refererar även till Biernacki som kompletterar begreppet sociala världar med *sociala identiteter*, *identitetsmaterial* och *identitetskalkyler*. Genom interaktion med andra skapar individen olika sociala identiteter som formas av hur andra i gruppen uppfattar honom och ger en referensram åt gruppen (Svensson, 1996 s 95 ff). Gruppens gemensamma handlingar bildar *identitetsmaterial* som tillser att den sociala identiteten hela tiden utvecklas. De olika sociala världarna har olika värden för människorna, familjevärlden står t ex ofta närmare individen än arbetsplatsvärlden. För att den sociala identiteten inte skall utarmas krävs att aktörerna ägnar tillräckligt med tid åt den (Svensson, 1996 s 97 ff).

Begreppet identitetskalkyl används av Biernacki för att förklara hur en social identitet uttrycks inom individen och inför omgivningen. Kalkylen används av Biernacki för att förklara vägen in i ett missbruk. Personen etablerar en kontakt med narkomanvärlden som successivt ger honom en känsla av samhörighet. Samtidigt utsätts individen för samhällets nedvärderande attityder vilket gör att han antar den självbild som omgivningen ger honom. I inledningen befinner sig individen i en marginalfas. Han lever mellan två skilda världar som står i motsatsförhållande till varandra,

familjevärlden och narkotikavärlden. I den nya narkotikavärlden kan individen känna sig främmande, eftersom han ännu inte lärt sig spelets regler fullt ut, samtidigt som han strävar efter att behålla sin identitet i familjevärlden.

Samma kalkyl gäller för vägen ut ur ett missbruk då individen återigen genomgår en marginalprocess. De gamla sociala identiteterna får mindre betydelse för personen, narkomanidentiteten nedtonas sålunda till fördel för andra sociala identiteter. Nya sociala identiteter formas vid mötet med nya situationer, vilket skapar grogrund för nytt identitetsmaterial och nya sociala världar. För att detta skall ske måste individen söka nya relationer (Svensson, 1996 s 97 ff).

3.4 Psykodynamisk teori

Volckerts anser sig ha funnit ett genomgående drag hos personer som utvecklat ett drogberoende. De delar samma skräckkänsla inför att återigen få kontakt med de obehagliga minnen, känslor, tankar och upplevelser som var den huvudsakliga anledningen till att de initialt började bedöva sig med droger. Denna skräck och ångest skapar en inre brist på frihet hos missbrukaren. Volckerts motsätter sig att ett beroende kan uppstå genom t ex kemiska egenskaper hos drogen, ärftlighet eller olämpligt umgänge. Han anser istället att drogberoende är ett ”mentalt hälsoproblem” orsakat av psykiska problem (Volckerts, 1998, s 11 ff). Han beskriver den inre konflikten som ett cykliskt förlopp med regelbundet återkommande sekvenser av psykiska kristillstånd som den drogberoende gång på gång försöker lösa. Förloppet börjar med en narcissistisk kris, följd av regression och senare även klyvning. Missbrukaren försöker nu lösa sitt inre spänningstillstånd med någon form av agerande med påföljd att han upplever aggression och överjagsfunktionerna ger sig tillkänna. Cirkelns sista steg utgörs av de känslor av omnipotens som i sin tur tar individen till cirkelns första narcissistiska steg (Volckerts, 1998, s 73 ff)

Harry Guntrip beskriver tre olika livsstrategier som individen tar till när den egna personlighetens trygghet och jagstyrka inte räcker till (Stenbäcker, 1997, s 175 ff). Strategierna yttrar sig som olika typer av undandragandesymptom som kan härledas till en barndom präglad av tomhet och att inte ha blivit sedd eller bekräftad. Detta leder till en ”icke-synlig” vuxen. *Den första strategin* innebär att individen gör allt för att bli omtyckt av andra och utvecklar en underdånighet i kombination med en hög grad av anpassningsförmåga. Detta leder till att personen utnyttjas och får en oklar och oprofilerad personlighet. *Den andra strategin* är att provocera för att se om relationerna håller, alternativt dominera, utagera och göra uppror. *Den tredje strategin* går ut på att förneka att relationer till andra människor överhuvudtaget behövs. Individen förnekar kraftfullt sina känslor för att inte bli beroende av andra och undviker alla relationer om de börjar bli personliga. Eventuellt döljs denna känslomässiga invaliditet bakom en charmerande fasad. Här återfinns de som blivit utsatta för känslomässiga svek i sin barndom. En hämmad neurotisk symptombild kan vara ett tecken på att individen blivit utsatt för sexuella övergrepp i barndomen. Enligt Stenbäcker måste man, för att kunna dra några exakta slutsatser, även studera hur den intrapsykiska dynamiska strukturen är uppbyggd istället för att enbart fokusera på beteenden och symptom. Primära skador i personligheten kan ge sekundära skador och brister t ex i form av somatiska konsekvenser, missbruk, juridiska och ekonomiska skador. Detta synsätt överensstämmer med det psykodynamiska perspektiv som Guntrip bekänner sig till. (Stenbäcker, 1997, s 175 ff).

Kvinnliga drogmissbrukare är enligt Volckerts sämre rustade när det gäller egenskaper såsom konkurrens, vrede och aggression än män. Självbilden formas också i högre grad av omgivningens uppfattning vilket gör dem extra sårbara. Kvinnor blir snabbare än män socialt stämplade för ett avvikande beteende. Dessa kvinnor har ofta även haft en traumatisk barndom och har ofta även i vuxen ålder blivit utsatta för psykisk och fysisk misshandel. De kvinnor som prostituerar sig för att finansiera sitt drogmissbruk får utlopp för både sitt självhat och för ett hat mot män. Genom prostitutionen kan både mannen och kvinnan leva ut hämndlystenhet och nedvärderande fantasier genom sin klivna bild på kvinnan som både hora och madonna. Kvinnan upplever en konflikt när hennes självförtroende höjs genom att någon vill erbjuda henne pengar för hennes tjänster samtidigt som hon känner en avsky inför tanken att det enda värdefulla hon äger är sin kropp. Drogerna lindrar känslorna av självförakt och äckel (Volckerts, 1998, s 33 ff).

Notini och Sjöberg refererar till Claude Steiner som har funnit exempel på sexuella förhållanden som inte längre bygger på attraktion utan på depression – medlidande – sexualitet – skuld. Denna typ av sambandsförhållande mellan missbruk och sexualitet kallar han Lush-spel. Även Sigmund Freud ansåg att ett omfattande och regelbundet missbruk var ett substitut för sexuella handlingar. Lush-spelet medför såväl primärvinster - omedvetna försvarsmekanismer som reducerar ångest av olösta konflikter - som sekundärvinster; exempelvis behov av uppmärksamhet och flykt från ansvar, och är besläktat med diagnosen hysteri (Notini och Sjöberg, 1976).

När man i psykodynamiska sammanhang behandlar missbrukare som befinner sig i den depressiva och hysteriska gruppen kan problem uppstå när sexuella problem förringas eller förnekas. Klienten kan ha ett omfattande sexuellt samliv där sexualiteten är ett medel och inte ett behov. Klienten spelar rollen som sexualpartner i en påträngande, provocerande ”syntetisk” sexualitet. I denna grupp hittar man de prostituerade. I denna grupp är risken för sexuell förförelse mellan behandlare och klient störst. Behandlaren kan bli utsatt för massiva förförelseförsök av klienter som tidigt lärt sig att ersätta närhet med sexualitet (Bergström, 1996, s 124 ff).

4. TEMAOMRÅDEN

I detta kapitel kommer vi först att presentera våra intervjupersoner för att därefter komma in på intervjumaterial varvat med tidigare forskning, uppdelad inom våra fem olika temaområden som i sin tur baserats på våra fem olika temafrågor. Varje temaområde avslutas med en analys.

4.1 Presentation av intervjupersonerna

För att förstå de tankegångar som presenteras inom våra olika temaområden kommer vi att kortfattat beskriva våra intervjupersoners relation till ämnet, eftersom vi förmodar att arbetssättet och hur man kommer i kontakt med de prostituerade i någon mån påverkar intervjupersonernas uppfattning om prostitution, missbruk och deras samband.

Helena Cewers, barnmorska och sexolog, Malmö Allmänna Sjukhus. Helena har arbetat med sprutbytesprojektet i nio år och är säker på att en nedläggning av mottagningen skulle innebära en katastrof, speciellt för den utsatta gruppen gravida missbrukare (Karlberg, 2001, s 21). Helena har arbetat inom samma yrke sedan 1993. Intervjun gjordes på hennes kontor på Kvinnokliniken.

Christer Thulin, polis vid Prostitutionsgruppen, Malmö. Prostitutionsgruppen är en helt fristående verksamhet som består av tre män som arbetar via extraresurser från riksdagen utanför ordinarie arbetstid. Verksamheten är preventivt och repressivt inriktad. Thulin har arbetat inom prostitutionsgruppen i tre år. Intervjun genomfördes på hans kontorsrum i polishuset.

Margareta Appel, diakonissa och sjuksköterska. Intervjun hölls hemma hos henne. Hon har ett nära samarbete med en utbildad sexolog som även har 15 års erfarenhet av prostitutionsfrågor. Appel har arbetat med att förebygga prostitution sedan 1970.

Jan Frimand, allmänpraktiserande leg läkare. Han har tidigare arbetat som företagsläkare i Arlov. Frimand har 18 års erfarenhet från kriminalvården. Intervjun gjordes på hans kontor på fängelset i Malmö.

Britta Sjöström, undersköterska vid infektionskliniken sprutbytesmottagning på MAS i Malmö. Hon har arbetat med detta sedan starten 1987. Intervjun gjordes på deras mottagning i samma rum som de intravenösa missbrukarna kom till för att byta ut sina begagnade sprutor mot nya.

Bodil Eliasson och **Lisbeth Bengtsson**, behandlingsterapeuter, Villa Valnöten i Malmö, Nämndemansgårdens Halvvägshus för förlängd behandling. Man tar här emot kvinnor som genomgått den 29 dagar långa grundläggande missbruksvårdande behandlingen på Nämndemansgården. (För mer information om Minnesota-behandlingen se: <http://www.namndemansgarden.se>). Eliasson har tjänstgjort som behandlingsterapeut i sexton år. Bengtsson har arbetat på Villa Valnöten i två år. Behandlingen utgår från Minnesotamodellen och bedrivs enligt Anonyma Alkoholisters tolvstegsprogram. Intervjun gjordes i personalens mottagningsrum.

Karin Pramberg och **Lotta Lundberg**, Prostitutionsgruppen vid Socialtjänsten i Malmö. Pramberg har arbetat i Prostitutionsgruppen sedan 1989. Hon har även erfarenhet av behandlingsarbete och har tjänstgjort vid MAS avgiftningsenhet i Malmö. Lundberg har under 15 år haft en chefsbefattning inom socialtjänsten. Hon har även erfarenhet av arbete inom sociala jouten, men har sedan något år tillbaka tjänstgjort i prostitutionsgruppen. Intervjun genomfördes i ett konferensrum i socialtjänstens lokaler .

Sven-Axel Månsson, telefonintervju, som har forskat under många år inom området prostitution. Månsson var en av initiativtagarna till det prostitutionsprojekt som startades i Malmö 1977. Han disputerade i sociologi vid Lunds Universitet år 1981 på en avhandling om prostitution. Sedan 1991 är han professor i socialt arbete vid Göteborgs Universitet. Han har författat ett flertal böcker inom ämnesområdena sexualitet, prostitution, homosexualitet och HIV. Under perioden 1997-2002 innehar han en gästprofessur vid University of Sunderland (Langham Tower, Sunderland, GB). Intervjun gjordes via högtalartelefon hemifrån.

4.2 "Vägen in"

Det finns många förklaringar till att en kvinna debuterar i prostitution. Hedin och Månsson har konstaterat tre dominerande problemområden i kvinnornas bakgrund och uppväxt som kan härledas till debuten:

- Sexuella övergrepp av någon man i bekantskapskretsen, t ex fader, broder, släkting
- Destruktiva inslag i relationen till föräldrarna eller ett känslomässigt avvisande från modern
- Fattigdom, relationsproblem mellan föräldrarna, missbruk av alkohol eller andra droger

De två mest påtagliga problembilderna är sexuella övergrepp och känslomässigt avvisande, framför allt från moderns sida (Hedin och Månsson, 1998, s 79 - 93 ff)

Moderns känslomässiga avvisande nämns som en vanlig bakgrundsorsak. En del av kvinnorna anser sig ha vuxit upp med en känsla av att göra fel, att inte duga, att vara omoralisk eller syndfull och att modern tidigt givit dem en s k horstämpel. Moderns avvisande och att hon aldrig varit nöjd med flickans prestationer har medfört en låg självkänsla och svårigheter att hävda sin integritet i förhållande till männen. Kvinnor med dålig moderskontakt saknar en kvinnlig förebild och detta medför även relationssvårigheter långt efter att man har lämnat föräldrahemmet (Hedin och Månsson, 1998, s 77 ff).

Sexuella övergrepp

Ett flertal sakkunniga menar att sexuella övergrepp sannolikt har en betydelse för vägen in i prostitution. Därför anser vi att detta område tarvar ett djupare studium.

Sexuella övergrepp kan påverka en kvinnas sexualliv och medföra att hon känner skuld/skam när en man blir attraherad av henne och har svårt att säga nej till sex. Det är även vanligt att hon ser mannen som ett offer för hennes sexualitet. Hon lever med en konstant rädsla inför att åter bli utsatt för nya övergrepp och övergreppssituationen aktualiseras ofta vid intima kontakter (Rädda Barnen, 1992, s 109). Barnet utvecklar anpassningssyndrom som kan yttra sig som hjälplöshet och som är en bra grogrund för en "offerkarriär" där hon tillåter att andra utnyttjar henne fysiskt, sexuellt, känslomässigt eller ekonomiskt (Mitnick, 1985 s 126 ff).

Karin Pramberg och Lotta Lundberg säger att det inte är vem som helst som väljer att prostituera sig. Pramberg säger att "det är en hög tröskel att bestiga" och det ses ofta som den allra sista utvägen. Dessa kvinnor har ofta varit utsatta för sexuella övergrepp som gett en dålig självkänsla och andra "trasigheter". De har även svårt att sätta gränser och har kommit att skilja sitt sexuella liv från sin övriga tillvaro.

Hur vanliga är sexuella övergrepp?

Goldberg refererar till ett antal undersökningar som visar att sexuella övergrepp i barndomen är vanligare hos kvinnliga drogmissbrukare än hos manliga. Flera oberoende forskare har dragit liknande slutsatser som visar en förekomst av övergrepp i barndomen hos ca 40% av alla kvinnliga drogmissbrukare. En annan studie visar att 70% av alla tungt missbrukande tonåringar har varit utsatta för sexuella övergrepp (Goldberg, 1999, s 148 – s 151). I Nordegren och Tunvings lexikon "Droger A – Ö"

(1997:36) kan man läsa att omkring 70% av de kvinnliga narkomanerna, främst heroinisterna, försörjer sig med prostitution (Lalander, 2001, s 215 ff).

Helena Cewers säger att "det är större risk att hamna i prostitutionen om man har någon form av sår med sig i bagaget". De kvinnor hon mött i sitt yrke har alla blivit utsatta för någon form av psykisk, fysisk eller sexuell misshandel.

Andelen prostituerade som har blivit sexuellt utnyttjade som barn är mycket hög (35–90%). Sadomasochistiska fantasier och beteenden är vanliga hos incestoffer och i prostitutionen lever de ut dessa känslor. Förhållandet till hallicken speglar detta tydligt. Han både utnyttjar henne och ger henne "trygghet". En kvinna som blivit utsatt för incest känner sig smutsig, äcklig och fränstötande och ca 70 % av dessa kvinnor utvecklar ett beroende av alkohol eller andra droger. De har en dålig självkänsla och en djup känsla av skuld och skam. En kvinna med denna bakgrund och med ett sådant känsloliv ligger i riskzonen för att börja prostituera sig (Hildebrand, 1985 s 80 ff).

Symptom på sexuella övergrepp

Reaktionerna från flickor som har varit utsatta för sexuella övergrepp är omfattande och varierade, listan kan göras lång. Skolk, koncentrationssvårigheter, missbruk, magont, ångest, anorexi-/bulimiproblematik, självmutilation, suicidförsök, blyghet, sexuell problematik med översexualitet eller i det närmaste frigiditet, huvudvärk, störningar i jagfunktionen, klyvningsfenomen, svårigheter att etablera en grundtrygghet och psykosomatiska symptom (Rädda barnen, 1992, s 49 ff).

De anpassningsmekanismer som uppstår vid sexuella övergrepp kan yttra sig som medvetandeförändringar, hysteriska fenomen, kriminalitet, promiskuitet/känslökyla, missbruk, sociopati, sadistiska och/eller masochistiska fantasier och självdestruktivitet liksom depression och återkommande mardrömmar (Mitnick, 1985 s 126 ff).

Vanligt är också att kvinnan helt förnekar och förtränger själva övergreppet och istället söker en förklaring via ett "täckminne", en traumatisk upplevelse i relativt vuxen ålder som kan förklara och avgöra inledningen på prostitutionskarriären och/eller missbrukarkarriären (Volckerts, 1998, s 42 ff).

De flesta forskare är överens om att utnyttjande och övergrepp främjar en självuppfattning som underlättar prostitutionsliknande beteenden. Många prostituerade hävdar att de saknar erfarenheter av sexuella övergrepp, men det är ändå vanligt förekommande att de har utvecklat ett slags upprepningstvång som kan vara ett led i en överlevnadsstrategi. Kvinnorna kan också ha andra traumatiska erfarenheter som leder till att de erbjuder sexuella tjänster i syfte att uppnå t ex tillhörighet, gemenskap eller materiella vinster (Hedin och Månsson, 1998, s77 ff).

Avvikande miljöer

Hedin och Månsson har funnit ett samband mellan flyktbeteende och prostitution. De har inte funnit någon direkt kausalitet mellan sexuella övergrepp och prostitution men besvärliga hemförhållanden har medverkat till en flykt som resulterat i att ungdomarna hamnat i avvikande miljöer, där deras sårbarhet utnyttjats i prostitutionssyfte. De ser vägen in i prostitution som en process där individen från början har en avvikande självuppfattning, dålig självkänsla, bristande självtillit samt

en serie erfarenheter och händelser som förstärker känslan av utanförskap och som gör att man "glider" in i prostitutionen (Hedin och Månsson, 1998, s68 ff).

Sven-Axel Månsson nämner att det nästan alltid är ett akut behov av pengar som är den utlösande faktorn. Denna akuta situation förstärks om den kombineras med att någon väninna som redan har "provat på" föreslår denna utväg. Det måste enligt Månsson finnas både förutsättningar och en miljö som inbjuder till att välja prostitution som en alternativ utväg. Själva idén att prostituera sig kan idag även få ökad spridning genom utbredningen av internet.

Att leva i en allmänt kaotisk ungdomsvärld med droger, en mängd olika pojkvänner och kortvariga sexuella relationer samt avsaknad av stabila vuxenrelationer kan också möjliggöra en väg in i prostitution. Prostitutionsdebuten skiljer sig då inte nämnvärt från de redan tidigare destruktiva sexuella erfarenheterna, utan den blir istället en logisk fortsättning på umgängeslivet. Dessa personer har kommit till en punkt där de anser att de lika gärna kan ta betalt när de ändå betalar i "natura" för exempelvis middagar (Hedin och Månsson, 1998, s88 ff).

Det finns många kvinnor som växt upp i en miljö där misshandel, missbruk och avsaknad av bekräftelse från föräldrar och andra i närmiljö dominerat, men som ändå inte debuterat i prostitution. Det finns heller inga garantier för att en trygg barndom hindrar att kvinnan senare i livet utsätts för traumatiska händelser som påverkar hennes självuppfattning i negativ riktning. Många kvinnor med erfarenhet av prostitution har utvecklat en dålig självkänsla, men en dålig självkänsla är också vanligt förekommande hos kvinnor som ytligt sett levt och lever i en "god" tillvaro (SOU:1995:15, s101 ff).

Sven- Axel Månsson påpekar att många kvinnor som har upplevt traumatiska barndomsupplevelser aldrig väljer vägen in i prostitution. "En kvinna som har vuxit upp under liknande livsvillkor i exempelvis Boden har inte samma tillgänglighet och förutsättningar som en kvinna som lever i en storstad. Om det inte finns någon efterfrågan finns det heller något utbud".

Den avgörande faktorn

Även om en traumatisk barndom kan sättas i samband med prostitutionen är de flesta forskare överens om att prostitutionsdebuten ofta orsakas av en akut ekonomisk kris.

Att pengarna kan betraktas som det primära motivet för prostitutionsdebuten bekräftas av Margareta Appel som också säger att hon inte letar efter några andra orsaksförklaringar än det ekonomiska motivet. Hon tror att det kan finnas andra tänkbara förklaringar, men hon säger sig "vara sjuksköterska och inte psykolog". "Pengar är den primära orsaken /.../ Det handlar alltid om pengar antingen kvinnan använder pengarna till missbruket eller (till) att köpa en moped åt sin son".

Vad pengarna används till beror på den prostituerade kvinnans livssituation utanför prostitutionsvärlden, t ex huruvida hon har familj och barn. Om hon har utvecklat ett drogberoende används ofta en stor del av pengarna som hon tjänar inom prostitutionen till att upprätthålla missbruket (SOU 1995:15 s 106 ff).

Att pengar har en primär betydelse för inträdet i könshandeln bekräftas även av en undersökning utförd av Gunnel Andersson-Collins. Undersökningen baseras bl a på intervjuer med prostituerade kvinnor med erfarenhet av olika miljöer. Pengarna har skilda betydelser och fyller olika funktioner för de olika intervjuade kvinnorna. Andersson-Collins menar att man kan skilja mellan **försörjning** och **konsumtion**. Pengar som försörjning gör sig mest märkbar hos de narkotikamissbrukande kvinnorna, då prostitutionen tjänar till att finansiera missbruket. Hos många av de intervjuade finns ett motstånd mot att använda inkomsterna till annat än droger.

*Karin Pramberg och Lotta Lundberg nämner att det finns två grupper med skilda motiv för att prostituera sig. Lundberg och Pramberg upplever att det finns motsättningar mellan dessa grupper. Den grupp som prostituerar sig för **försörjning** (narkotika) förstår inte vad den andra gruppen, alltså de som prostituerar sig för **konsumtion** (ej narkotikaberoende) gör på gatan och vice versa.*

Av intervjuerna som Andersson-Collins gjort framkommer också att pengarna ofta används för att försörja en sammanboende man eller hallick. Pengarna har då inte någon direkt betydelse för debuten, däremot står de för motivationen att fortsätta.

Hon menar också att pengarna, för vissa av kvinnorna, uppfyller drömmen om materiell välfärd. Under ytan kan storkonsumtion ersätta känslomässiga behov och pengarna har för storkonsumenterna alltid representerat känslor. Föräldrarna har ofta använt pengar som beröm och för att visa känslor. Kvinnorna förknippar därför en avsaknad av pengar med en känsla av att inte vara omtyckt.

En mycket sparsam hållning till pengar under uppväxten kan t ex leda till en längtan att bli ekonomiskt oberoende. När kvinnan debuterat i prostitutionen står fortfarande pengarna i fokus men med en annan betydelse. Kvinnorna kan känna tillfredsställelse i att alltid ha tillgång till pengar och i möjligheten att spendera dem. Pengarna fortsätter på så sätt att spela en central roll i kvinnornas liv.

Att pengarna förbrukas lika snabbt som de intjänas bekräftas av Karin Pramberg och Lotta Lundberg som sedan Prostitutionsgruppens begynnelse 1989 endast stött på en kvinna som lyckats spara sina pengar i investeringssyfte. De menar att kvinnorna överlag spenderar alla sina inkomster på droger, kläder eller annan konsumtion.

Christer Thulin och Jan Frimand lägger tonvikten vid missbrukets betydelse för inträdet i könshandeln och anser att behovet av narkotika är primärt och att pengarna är ett medel för att kunna upprätthålla missbruket. Thulin menar att det är vanligt förekommande att kvinnorna börjar röka heroin för att senare övergå i ett injektionsmissbruk på grund av att det i ett begynnelsestadium är mer ekonomiskt fördelaktigt att injicera för att uppnå en given effekt.

Andersson-Collins pekar också på sekundära motiv av betydelse för inträdet i prostitutionen. Sökandet efter en identitet, självdestruktivitet, nyfikenhet, uppror och desperation är motiv som tillsammans med pengarna kan utgöra alternativa orsaker till prostitutionsdebuten för kvinnorna (Andersson-Collins, 1989, s 34 ff).

Sammanfattningsvis kan sägas att sexuella övergrepp, känslomässiga avvisanden och ekonomiska faktorer är vanliga vid en prostitutionsdebut.

Tolkning av informationen

I detta temaområde, som inkluderar både primär- och sekundärdata, har vi försökt att tolka materialet från de teoretiska utgångspunkterna med följande slutsatser:

En förträngning av sexuella övergrepp i barndomen kan i psykodynamisk teori enligt Claude Steiner förklaras utifrån begreppet Lush-spelet. Det sexuella spel som prostitutionen innebär medför både primär- och sekundärvinster för den prostituerade kvinnan. Primärvinsten får kvinnan i form av omedvetna försvarsmekanismer som även reducerar ångest från olösta konflikter efter de sexuella övergreppen. Sekundärvinsten kan yttra sig som ansvarslöshet med påföljande frihetskänsla.

Anpassningssyndromen som det sexuellt utnyttjade barnet utvecklar och som ligger till grund för ett offertänkande kan ses i Guntrips "första livsstrategi" i den psykodynamiska teorin. Kvinnan utvecklar en underdånighet i kombination med en hög anpassningsförmåga. Mitnick beskriver känslökylan och olika anpassningsmekanismer. Guntrips "tredje livsstrategi" ger en god förklaring till hur känslomässig invaliditet uppstår hos en prostituerad kvinna.

Moderns känslomässiga avvisande i kombination med en fördömande attityd och att hon tidigt har gett flickan en horstämpel kan enligt Goldberg tolkas utifrån teorin om "den första stämplingen".

De prostituerade kvinnorna utvecklar många gånger ett slags upprepningstväng trots att de säger att de inte har varit utsatta för sexuella övergrepp. De slår på sig själva gång på gång, förnedrar sig alltmer och säljer sin kropp upprepade gånger. Detta destruktiva upprepningstväng kan jämföras med Volckerts beskrivning av det tvångsmässiga drogberoende som många narkomaner utvecklar. Trots att de vet att detta medför negativa konsekvenser kan de ändå inte låta bli eftersom de är livrädda för att möta sina känslor.

Hedin och Månsson studerade sambandet mellan en flykt från en besvärlig hemmiljö och prostitution. Flykten kan resultera i att den unga kvinnan hamnar i en avvikande miljö, t ex i en drogsubkultur där hennes sårbarhet utnyttjas i prostitutionssyfte. Shibutani menar ju att varje värld har en hierarkisk struktur där deltagarna har olika hög status, och som nykomling och kvinna är man förmodligen redan från början i underläge i den sociala värld som är drogmissbrukarnas. Klimatet är hårt och kvinnan tvingas att anpassa sig till subkulturens normer och värderingar. Kvinnan befinner sig nu i en marginalfas helt enligt Biernackis identitetskalkyl.

Att prostitutionsdebuten i vissa fall kan bli en logisk fortsättning på den unga kvinnans redan destruktiva sexuella erfarenheter kan tolkas utifrån ett stämplingsteoretiskt perspektiv. Kvinnan har kanske redan blivit stämplad av sina jämnåriga som "tjejen som aldrig säger nej" och att hon är "billig" och lössläppt. Hon har redan utvecklat och förstärkt sin negativa självbild och befinner sig någonstans mellan det tredje och fjärde stadiet i stämplingsprocessen. Hon har genom upprepade negativa sexuella erfarenheter utvecklat den primära avvikelser som Lemert nämner. En naturlig följd är att hon då börjar utveckla en sekundär avvikelser och anpassar sig till det avvikande beteendet genom att börja sälja sina tjänster. Man kan tolka den gradvisa inskolning som sker innan själva inträdet i könshandeln på ett liknande sätt.

De sadomasochistiska fantasier som många incestoffer har och lever ut via prostitutionen kan genom psykodynamisk teori och Volckerts förklaras genom det självhat och den kluvna självbild som både hora och madonna som kvinnan har.

Andersson-Collins menar att den prostituerade kvinnan ibland tror att pengar skulle kunna ersätta en kärlekslös barndom. Om kvinnan haft en känslökall och fattig barndom tror hon kanske att hon kan bli lycklig om hon klättrar uppåt i ”klass-stegen” och når ett ekonomiskt oberoende. Kvinnan kan behöva byta ut sin sociala värld för att få en högre status så som Cohen beskriver det. För att få stanna kvar i den ”finare” världen krävs vanligen någon form av uppoffring från hennes sida, och hon tvingas prostituera sig för att bibehålla sin ekonomiska status. Hon kan då bli tvungen att klyva sitt liv i två delar; en respektabel och en avvikande del, vilket beskrivs av Lundén och Näsman i stämplingsprocessen. Genom interaktionen med dessa båda världar måste hon, liksom i Biernackis teori, även visa upp olika sociala identiteter.

4.3 Samband - missbruk och prostitution

Det är svårt att avgöra vilket som uppkommer först, prostitutionen eller missbruket. Det finns flera växlande orsakssammanhang. Två samband kan urskiljas mellan alkohol, narkotikamissbruk och prostitution:

- 1) Prostitutionen kan användas i syfte att finansiera ett missbruk som föregått prostitutionen.
- 2) Prostitutionen föregår missbruket och drogernas syfte blir att döva de känslor som prostitutionen medför.

Ett blandmissbruk inklusive narkotikamissbruk är vanligast i det första fallet, medan det i det andra fallet vanligen är alkohol i konsumtionsmönstret. Alkoholen används dock inte bara för att döva upplevelserna. I prostitutionsvärlden, precis som i vardagen, används alkoholen både som ett socialt inslag och i ångestdämpande och avslappnande syfte. Den *dagliga* konsumtionen blir ibland nödvändig för att uthärda det levnadssätt som prostitutionen medför, och konsumtionsmönstret kan därför leda till missbruk (Borg et al, 1981, s 372 ff).

Den norska prostitutionsforskaren Liv Finstad som studerat gatuprostitutionen i Norge pekar förutom på de två ovanstående mönstren på ett tredje mönster - för vissa kvinnor kan missbruket uppstå ungefär samtidigt som inträdet i könshandeln och det kan då vara svårt att avgöra vilket av dessa fenomen som framträder först. Missbruk och prostitution får för dessa kvinnorna lika värde (Finstad, 1983, s 130 ff).

Helena Cewers, som i huvudsak arbetar med kvinnor som förekommer inom gatuprostitutionen, tror att missbruk i de flesta fall föregår prostitution. Hon betonar dock att hon inte känner till huruvida detta är ett faktum inom andra typer av prostitution, exempelvis vid escortservice. Hon menar att mycket drogmissbruk och prostitution skulle försvinna om man satte in resurser redan i barndomen. Hon menar att Sverige är ett välutvecklat land då det gäller barnomsorgen, och att barnen möter många vuxna utomstående som skulle kunna se och uppmärksamma när ett barn far illa. ”Det är ingen som har sett dem” säger hon om de barn som senare spårar ur.

Det finns fyra sätt för en kvinna att upprätthålla ett missbruk, vilka ofta hänger samman och har varierande betydelse vid olika tillfällen. Ett vanligt sätt är att leva med en man som försörjer henne. Ett alternativ är att "lägga upp sig" inom missbrukarkretsen för att få droger, hon betraktas då ofta med avsky och kallas ibland "tjackhora". Hon kan också försörja sig genom kriminella handlingar. Det sista alternativet är att finansiera missbruket genom prostitution (Borg et al, 1981, s375 ff).

Jan Frimand nämner två typer av drogmissbrukande prostituerade kvinnor. Den ena kvinnan lever i ett slags beroendeförhållande till en missbrukande man. Efter en tid i förhållandet brukar mannen försöka påverka kvinnan att sälja sexuella tjänster. Hon upplever även själv att hon borde hjälpa till med anskaffningen av pengar och droger. Kvinnan prostituerar sig på så sätt i sitt förhållande till mannen och försörjer både sitt eget och mannens missbruk. Den andra typ som Frimand nämner är självförsörjande och försörjer sig genom gatuprostitution och enklare typer av stölder för att kunna finansiera sitt missbruk.

Sven-Axel Månsson nämner två vanligt förekommande mönster. När missbruket är drivkraften brukar arbetsfördelningen vara sådan att mannen är kriminell och kvinnan prostituerar sig. Det andra mönstret han nämner är kvinnor som börjar prostituera sig utan missbruk. För att stärka sig inför mötet dricker kvinnan en halv flaska vin. Detta kan leda till ett beteende där hon inte längre har kontroll och hon dricker då alkohol även efteråt för att trösta sig. Detta kombineras vanligen med beroendeframkallande tabletter och på sikt utvecklar även denna kvinna ett beroende, trots att det inte var missbruket som från början var det primära.

Finstad menar att forskningen förklarar relationen mellan missbruk och prostitution på en abstrakt nivå. Hon anser att man sällan tar hänsyn till vilken grupp prostituerade man avser och vilka typer av droger som missbrukas av vem. Historien är sannolikt en annan för heroinisten som behöver tusentals kronor för att finansiera sitt missbruk än för den restaurangprostituerade där ruset ofta är en del i en social umgängesform. Finstad menar att det är viktigare att fokusera på vad som är mest styrande för den enskilde i situationen här och nu istället för att fokusera på vilket av fenomenen som framträder först (Finstad, 1983, s 130 ff).

Narkotikamissbruk får enligt Liv Finstad och hennes kollega, professor Cecilie Höigård, ofta oförskyllt skulden för att vara en inkörsport till prostitution. Den offentliga debatten handlar ofta om att en minskning av narkotikamissbruket automatiskt bidrar till en minskning av prostitutionens utbredning. Finstad och Höigård ser denna debatt som en grov generalisering. Som exempel framför forskarna att prostitutionen i Norge varit omfattande långt innan narkotikamissbruk blev utbrett bland ungdomar i riskzonen (Finstad och Höigård, 1993, s 52 ff).

Karin Pramberg och Lotta Lundberg menar att det är riskfyllt att peka på att missbruk och prostitution är så nära förenade med varandra. De anser att det är fel att påstå att om drogmissbruket försvinner så försvinner prostitutionen av sig självt. De menar att ett sidomissbruk, t ex ett spelmissbruk, är vanligt förekommande och då behöver det fortfarande finansieras.

Att narkotikamissbruket är omfattande inom prostitutionen går dock inte att förneka enligt Cecilie Höigård och Liv Finstad. Drogmissbruket är centralt i deras kultur och berör de inblandade parterna på olika sätt. Det samtalas ofta om drogers effekter och

kvaliteten på olika droger. Narkotikan bildar ett slags gemensam referensram som de flesta i gruppen kan förstå (Finstad och Höigård, 1993, s 52 ff).

Karin Pramberg och Lotta Lundberg håller med om att narkotikan utgör ett slags gemensam referensram och tillägger att alla heroinister i Malmö känner varandra eftersom det är en liten, homogen grupp. Det enda gemensamma de har att samtala om är valet av drog. De menar att missbrukarna påverkar varandra negativt.

Sammanfattningsvis kan sägas att sambandet mellan prostitution och missbruk är ett komplext fenomen och att man inte kan bortse från sidomissbruk vid rehabilitering.

Tolkning av informationen

I detta avsnitt som inkluderar både primär- och sekundärdata har vi genom de olika teorier som vi tidigare nämnt försökt tolka och analysera materialet. Vi har kommit fram till följande resonemang:

Både tidigare forskning och ett flertal av informanterna beskriver kvinnans sociala status i missbrukarvärlden. Kvinnorna möts med förakt och befinner sig oftast i någon form av beroendeställning till någon man. Hon blir, enligt Lalanders tolkning av stämplingsteorin, stämplad utifrån tre olika perspektiv. Volckerts, som utgår från det psykodynamiska synsättet, menar att kvinnorna som befinner sig i missbrukarvärlden är sämre rustade än männen när det t ex gäller att konkurrera. Kvinnorna är mer sårbara än männen eftersom deras självbild i högre grad än männens formas av omgivningen. Cooleys spegeljagsteori beskriver hur individens självuppfattning utvecklas i samspel med miljön. Enligt Cohens teorier om hur individens status kan förändras i samband med ett gruppbyte så borde kvinnan, för att förbättra sin dåliga status, byta umgänge till en annan subkultur eller en huvudkultur där hennes självbild kan få en positiv bekräftelse. Troligtvis måste hon för ett gruppbyte bli av med sitt missbruk eftersom hon annars befinner sig allra längst ner i samhället. Det finns ingen moraliskt lägre grupp för henne att byta till för att öka sin status. För att få stöd kan hon däremot söka sig till andra prostituerade kvinnor som redan befinner sig i samma grupp; en slags delsubkultur inom missbrukarvärlden. I analogi med teorin tolkar vi det som att hon först måste få behandling för sitt missbruk och på detta sätt byta ut subkulturen mot den medelklasskultur som Shibusani beskriver.

Både Finstad och Prostitutionsgruppens Pramberg och Lundberg nämner drogerna och rusets effekter som en gemensam referensram för den subkultur som uppstår vid missbruk. Detta hittar man belägg för inom teorin om sociala världar. Shibusani menar att de olika världarna skapas och upprätthålls genom gemensamma intressen, aktiviteter och mötesplatser. Enligt Cohen värderas subkulturen efter omvärlden, som då formar gruppens självbild och identitet, i detta fall en missbrukarsubkultur.

4.4 Olika faser i prostitutionskarriären

Forskare har delat in prostitutionskarriären i faser. Vi har valt att titta närmare på SOU:s definitioner och de faser Järvinen nämner.

Ett begrepp som ofta används vid beskrivningen av vägen in i könshandeln är ”gråzonsprostitution”. Med detta avses de kontakter flickan etablerar innan hon börjar sälja sexuella tjänster. Kontakterna får ofta karaktären av en byteshandel, där sexuella tjänster byts mot annat än pengar. Man bör vara vaksam på begreppets negativa klang

och att det felaktigt kan rikta uppmärksamheten mot icke avvikande beteendemönster som är vanliga bland ungdomar. Många tonåringar har tillfälliga sexuella förbindelser i syfte att någon av parterna ska dra fördel av samvaron. Det kan t ex handla om att leva upp till kamraternas förväntningar (SOU, 1995:15 s 102 ff).

Andra benämningar inom prostitutionskarriären är *kärleks-*, *ångest-* och *likgiltighetsfaserna*. Kärleksfasen kännetecknas av att hon får bekräftelse och uppmärksamhet. Hon har kontroll över situationen och får ekonomisk utdelning. Därefter träder *ångestfasen* in, då kvinnan känner ångest inför sin livsföring och över hur den kommer att uppfattas av omgivningen. Drogerna kommer ofta in under denna fas och hjälper henne in i *likgiltighetsfasen*, då hennes känsloliv stängs av för att klara av att hantera tillvaron (SOU 1995:15 s 103). När kvinnan befinner sig i denna fas kan det vara mycket svårt att nå henne och att få henne motiverad till att byta livsstil. Att nå henne via grupperapi har visat positiva resultat (SOU 1995:16 s 69 ff).

Helena Cewers nämner liknande faser. I kärleksfasen lockas kvinnan av pengarna och spänningen. Hon får då ofta erbjudanden om escortservice och striptease, vilket oftast är "förklädd" prostitution men som verkar vara mer glamouröst. Nästa fas kallar Cewers för "må-dåligt-fasen", som kännetecknas av att kvinnan börjar använda sig av sprit och beroendeframkallande tabletter för att döva känslorna. Hon fortsätter också med likgiltighetsfasen och i samma andetag säger hon att "det finns inga glädjeflickor – bara sorgebarn" och att hon "aldrig har träffat någon som säger sig må bra" när de prostituerar sig.

Liknande faser beskrivs också av Månsson och Hedin men de använder sig av andra benämningar; *smekmånadsfasen* som leder till *ökat beroende* och slutligen till återkommande *"down-perioder"*. De liknar denna insnrjningsprocess vid den karriärkedja som används för att beskriva missbrukskarriären hos en narkoman (Hedin och Månsson, 1998, s 150 ff).

Järvinen har en annorlunda definition och nämner stadier som *nybörjarstadiet*, *tillfällig prostitution* och *regelbunden prostitution*. Under *nybörjarstadiet* etablerar kvinnorna de första kontakterna i prostitutionsvärlden. Kvinnorna har under en lång tid bekantat sig med prostitutionsmiljöerna innan de etablerat de första kontakterna för att erbjuda sexuella tjänster mot betalning. Under det *tillfälliga prostitutionsstadiet* "skolas kvinnorna in" i prostitutionsmiljöerna. Under denna fas upplever kvinnorna fortfarande att de har kontroll över sin situation och de betraktar de sexuella tjänsterna som en tillfällig lösning. Tjänsterna utförs i syfte att lösa en akut situation som t ex ekonomiska bekymmer eller avsaknad av bostad. Det *regelbundna prostitutionsstadiet* kännetecknas av att kvinnorna oftast intar rollen som prostituerade och ser sexköparna som kunder. Den gradvisa inskolning som de tidigare genomgått har resulterat i att de lärt känna miljön och anpassat sig till de normer som råder. Kvinnorna konkurrerar under "yrkesmässiga förhållanden" (Järvinen 1990 s 36 ff).

Sammanfattningsvis ser vi hur kvinnor genomgår en gradvis inskolning och att alla sakkunniga verkar vara överens om processens stadier och debutens orsaker.

Tolkning av informationen

För att försöka tolka och analysera de olika faserna inom prostitutionskarriären har vi valt att använda oss av den symboliska interaktionismen, stämplingsteorin och de "sociala världarna".

Begreppet ”gråzonsprostitution” kan utifrån Goldbergs tolkning av stämplingsprocessen ses som att kvinnan befinner sig i den tredje fasen av avvikarkarriären. Det tredje stadiet kallas enligt Goldberg sekundär avvikelse i och med att individen börjar bli medveten om att handlingarna bryter mot gängse normer och värderingar.

Månsson och Hedin likställer de olika prostitutionsfaserna vid den karriärkedja som används för att beskriva missbrukarkarriären. Inom den symboliska interaktionismen används begrepp som såväl avvikarkarriär och avvikarkorridor för att beskriva denna nedåtgående process. Även Larsson beskriver likheterna mellan prostitutionskarriären och missbrukarkarriären. Inom det stämplingsteoretiska perspektivet beskrivs karriären som en process i flera steg som påverkas av miljöfaktorer, omgivningens handlingar samt psykologiska och sociala situationer.

När kvinnan befinner sig i ”det regelbundna prostitutionsstadiet” har hon enligt den symboliska interaktionismen genomfört ett rollövertagande. Hon har i och med att hon har definierat sig själv som prostituerad skapat sig en avvikaridentitet som ”hora” enligt Lundén och Näsman. Hon befinner sig nu i det fjärde och sista stadiet av vad Goldberg kallar avvikelsespiralen. Den prostituerade kvinnan har genom stämpling sjunkit till ett stadium där hennes självuppfattning är extremt låg och hon anser att hon bara lever för att tillfredsställa andras behov.

4.5 Följder av livet i prostitutionen

De konsekvenser som prostitutionen medför beror på ett flertal faktorer. Avgörande för de följder som uppkommer är hur tidigt kvinnan tar steget in i prostitution, hur lång tid hon förblir prostituerad, vilken prostitutionsmiljö hon är verksam i, samt vilken livssituation hon befinner sig i (Borg et al, 1981, s 585).

Försvarsmekanismer

Höigård och Finstad menar att kvinnan många gånger använder en mängd försvarsmekanismer och strategier för att klara livet inom prostitutionen. En av dessa strategier kan yttra sig i en avskärmning från omvärlden vilket i många fall leder till att det sociala umgänget blir allt mer begränsat. Försvarsmekanismerna kan däremot sällan skydda kvinnorna mot djupgående psykiska skador. För att kvinnan ska kunna uthärda det liv prostitutionen för med sig lär hon sig att separera kroppen från känslorna under könsakten vilket kan vara svårt att reparera (SOU 1995:15 s 137 ff).

Flera av intervjupersonerna talar om kvinnans förmåga att separera kropp och själ. Christer Thulin säger att kvinnorna avskärmar sig under könsakten och många undviker kyssar eftersom det upplevs som ”personligt”. Problemet för många kvinnor uppstår då de ska genomgå gynekologiska undersökningar eftersom de då blir medvetna om sin kropp och inte längre kan separera sig från sitt underliv.

Flera av informanterna är överens om att så länge kvinnorna är beroende av prostitutionen kommer de att försvara sitt beteende och hävda att det är ett frivilligt eget val. Christer Thulin menar att det är en försvarsmekanism som gör att ”tjejerna” nästan aldrig skulle erkänna att det som de tvingas göra är äckligt. När väl en förtroendesituation uppstått mellan honom och en prostituerad kvinna händer det dock att hon anförtror honom de fruktansvärda upplevelser som hon tvingas stå ut med.

Bodil Eliasson och Lisbeth Bengtsson menar att många kvinnor som påbörjar missbruksbehandling har utvecklat väldigt starka försvarsmekanismer som är svåra att tränga igenom. Den yttre fasaden ser bra ut, medan insidan är trasig och rörig. Eliasson kallar alkoholism/narkomani för "förnekelsens sjukdom". Kvinnorna har ett slags inbyggt försvarssystem med försvarsmekanismer som yttrar sig i förnekelse, manipulation och lögner.

Fysiska och psykiska risker i samband med prostitution

Mer än hälften av de gatuprostituerade missbrukar alkohol, narkotika eller läkemedel (SOU 1995:15 s 141). Detta bekräftas av flertalet av våra intervjupersoner.

Både Helena Cewers och Christer Thulin uppskattar att hela 90% av kvinnorna inom gatuprostitutionen i Malmö är beroende av missbruk, huvudsakligen av heroin. Övriga 10% utgörs av psykiskt störda och/eller av s k gästspelande kvinnor.

Britta Sjöström menar att drogerna dövar smärtan. De unga tjejer som börjar missbruka heroin faller snabbt in i ett beroende. Genomgående har de upplevt en svår traumatisk uppväxt, där de skadats både fysiskt och psykiskt. Drogerna fyller ut och dövar det "svarta hålet i magen".

Ett flertal av kvinnorna med erfarenhet av prostitution har fysiska skador. Skador i samband med misshandel eller ett långvarigt bruk av droger är vanligt förekommande. Dessa kvinnor är ofta sjukskrivna för skador genom misshandel, ryggbesvär, migrän och för olika typer av allergier. Olika typer av veneriska besvär är också vanliga. Många missbrukande kvinnor har till följd av sin livsföring en oregelbunden menstruation. Det är inte heller ovanligt med dödsfall genom mord, självmord, olyckor och överdoser. Det är dock svårt att fastställa om dödsfall genom överdoser har orsakats av en oavsiktlig hög dos, eller av en önskan om att ta sitt liv (SOU 1995:15 s 139 ff).

Att dödsfall till följd av överdoser är vanliga bekräftas av Helena Cewers som säger att "medelåldern hos kvinnorna är låg och de flesta drogar ihjäl sig". De kunder som finns kvar på gatan i Malmö är de "sjukaste" och de mest perversa, de som kan tänkas njuta av att skada kvinnorna.

Appel menar att de gatuprostituerade kvinnorna utsätter sig för allvarlig fara vid kontakterna med köpsköparna och nämner att mord inte är helt ovanliga.

De drogmissbrukande kvinnorna inom prostitutionen löper större risk att drabbas av övergrepp eftersom de vid ruset har sämre förmåga att bedöma risksituationer, t ex om en köpare är benägen att tillgripa våld. Behovet av pengar är ofta så stort för den missbrukande att hon är beredd att utföra sådana tjänster som andra prostituerade inte gör. Våld är alltså vanligare bland missbrukande än bland icke missbrukande och det är bland missbrukarna som de flesta mord inträffar. En del kunder anser sig ha rätt att behandla kvinnan som de vill, eftersom de betalar för tjänsten. Kvinnorna utsätts inte sällan för olika typer av övergrepp från sin sambo eller hallick. Ofta har livskamraten erfarenhet av kriminalitet. Många av dessa män har en benägenhet att tillgripa våld och har en syn på kvinnan som präglas av förakt (SOU 1995:15 s 141ff, s 145ff).

Helena Cewers menar att situationen förvärrats sedan "sexköpslagen" trädde i kraft. Hon säger att de flesta kvinnor som före lagens införande prostituerat på gatan i Malmö har stannat kvar inom samma område, och inte så många av dessa kvinnor har flyttat verksamheten till Köpenhamn som befarat. Resultatet har blivit att de "snälla" sexköparna försvunnit från gatan. Det finns dock enligt Cewers alltid vissa män som vågar fortsätta att köpa sexuella tjänster på gatan i Malmö, trots förbudet. Många av dessa män är enligt Cewers mer "perverse" och kanske till och med mer våldsbenägna. Priserna har genom den nya lagen sjunkit och kvinnorna tvingas många gånger att utföra tjänster som de tidigare inte skulle ha utfört.

Till prostitutionen hör också risken för överföring av könssjukdomar, däribland HIV. Ett stort antal sexuella umgängen med okända personer som kan vara HIV-positiva, samt utförande av sexuella aktiviteter under påverkan av droger - vilket minskar försiktigheten - är faktorer som ökar risken för smittöverföring (SOU 1995:15 s 145).

Jan Frimand anser att kvinnorna upplever prostitutionen som oerhört förnedrande. Han nämner konsekvenser som bostadslöshet och veneriska bekymmer och att många kvinnor upplever en rädsla för att bli gravida.

Helena Cewers fruktar att risken för smittspridning av HIV ökar genom införandet av lagen om förbud av sexuella tjänster. Hon menar att kvinnorna har en ökad benägenhet att utföra samlag utan kondom som skydd eftersom de många gånger tvingas att utföra tjänster som se tidigare inte skulle gå med på.

Forskning visar att kvinnan är mer mottaglig för smitta än mannen i en heterosexuell relation. Enligt smittskyddsläkaren i Göteborg är risken att bli smittad en på hundra från man till kvinna. Från kvinna till man är risken att bli smittad en på tusen. Den prostituerade kvinnan löper därmed större risk att drabbas av könssjukdomar än kunden vid oskyddade samlag (SOU 1995:15 s 145).

Prostitutionen medför även stora påfrestningar för familj och andra närstående. Familjelivet kan ta stor skada av den oro som följer av att någon närstående prostituerar sig. Inte minst drabbas de barn som växer upp i en sådan familj. Om mamman stängt av sitt känsloliv kan hon ha svårt att förse sina barn med det känslomässiga stöd som de behöver. Barnen kan också leva med en fruktan att andra ska bli medvetna om vad mamman gör när hon inte är hemma. Om prostitutionen kombineras med missbruk förvärras situationen (SOU 1995:15 s 147 ff).

Margareta Appel säger att många av de kvinnor hon mött har barn och att dessa utsätts för stora påfrestningar. Appel menar att även om mamman försöker hemlighålla prostitutionen, misslyckas hon oftast med det. Barnen förstår vad mamma gör om kvällarna eftersom det sker så regelbundet.

Sammanfattningsvis kan sägas att en prostituerad kvinna utsätter sig själv och sina närstående för oerhört stora risker, både fysiskt och psykiskt.

Tolkning av informationen

För att kunna göra en analys av följderna av livet som prostituerad samt de konsekvenser och försvarsmekanismer som uppstår har vi valt att utgå från det stämplingsteoretiska perspektivet, de sociala världarna och det psykodynamiska synsättet som lämpar sig bäst för att studera olika typer av försvarsmekanismer.

Höigård och Finstad nämner vikten av försvarsmekanismer och de olika strategier som kvinnan måste ta till för att uthärda ett liv i prostitutionen. En av dessa strategier är att avskärma och isolera sig från omvärlden. Dessa strategier kan likställas med de strategier Guntrip beskriver i den psykodynamiska teorin. Strategierna kan yttra sig som olika former av undandragandesymptom som kvinnan använder sig av när hon känner sig otrygg och osäker. Flera av våra informanter talar om kvinnans förmåga att separera kropp och själ och att stänga av sina känslor. Detta är enligt stämplingsteorin en försvarsmekanism som kvinnorna använder sig av för att kunna bevara sin självbild. Kvinnan förtränger den avvikande delen och knyter sin självbild till den moraliskt mer acceptabla.

Eliasson och Bengtsson menar att det ur behandlingssynpunkt många gånger är svårt att tränga igenom de starka försvarsmekanismer som kvinnorna utvecklat. Bergström, inspirerad av den psykodynamiska skolan, poängterar vikten av att inte förringa eller förneka den sexuella problematiken när man behandlar den grupp av missbrukare som de prostituerade oftast tillhör. För de prostituerade är sexualiteten många gånger ett medel och inte ett behov och de har också lärt sig att ersätta närhet med sexualitet.

Att prostitutionen även drabbar de anhöriga såsom barn och andra familjemedlemmar bekräftas av både primär- och sekundärkällor i vårt material. Barnet får inte det känslomässiga stöd som behövs när modern har stängt av sitt känsloliv. Enligt stämplingsteorin är känslökyla, apati, alienation och depression en naturlig följd av att befinna sig i ”dubbelvärlden”. Den prostituerade kvinnan har tappat det känslomässiga engagemang som behövs för att ge barnet en trygg uppväxt. Hon får istället lägga all sin energi på att upprätthålla sin status i de båda världar hon samtidigt befinner sig i. Shibutani menar att alla människor deltar i olika sociala världar. Kvinnans dilemma beror på att varje värld har sitt eget språk och sina symboler som markerar en social distans till de personer som inte är hemmahörande där.

4.6 Uppbrottet

Enligt prostitutionsgruppen i Göteborg hamnar ett flertal av kvinnorna i en djup krissituation när de försöker lämna prostitutionen, då känslor som kvinnan tidigare trängt undan medvetandegörs. En del kvinnor återvänder till prostitutionen, andra ser självmord som sin enda utväg (SOU 1995:15, s 139).

Ett dåligt självförtroende, skamkänslor och svårigheter att fungera i en vanlig relation till en man är konsekvenser som oftast uppkommer som ett resultat av prostitution. Till detta kommer ofta social isolering och känslor av utanförskap. Kvinnan försöker ofta dölja sin anknytning till prostitutionen så långt som möjligt inför personer i närmiljön. Kvinnor med långvarig erfarenhet av prostitution får ofta svårigheter med att börja leva ett nytt liv. Avsaknad av yrkesmässiga meriter och/eller skolbetyg kan försvåra anställning och öka känslan av alienation (SOU 1995:15 s 139ff).

Nära relationer och speciellt kärleksrelationer är ett område som ofta vållar problem efter uppbrottet. Det kan vara svårt att i en förälskelsesituation tala om sitt förflutna. Kvinnan upplever ofta en oro över hur mannen kommer att reagera om han får kännedom om hennes förflutna (Hedin och Månsson, 1998, s 201 ff).

Detta är ett problem som bekräftas av Margareta Appel. Enligt hennes erfarenhet kan kvinnorna känna fruktan inför mannens reaktioner på deras tidigare liv. Enligt Appel är det inte lätt att råda kvinnan i en sådan situation, frågan är om mannen är mogen nog att hantera situationen. "Det han inte vet, det har han inte ont av". Appel är samtidigt medveten om konsekvenserna som kan uppstå när kvinnan döljer sin tidigare livssituation. Om kvinnan inte berättar tvingas hon leva i lögn och rädslan för att i framtiden bli avslöjad. "Förhållandet kommer nog inte att hålla i längden".

Det är också svårt att hantera de känslor som uppkommer i en förälskelsesituation. Tidigare har sexualiteten avskärmats från det övriga känslolivet. Kvinnorna har ofta svårt att känna lust till en man och ett sexuellt umgänge ger dem ofta känslor av obehag. (Hedin och Månsson, 1998, s 219 ff).

Helena Cewers pekar på just detta dilemma. Hon menar att de flesta kvinnor har svårt att etablera kärleksrelationer efter uppbrottet från prostitutionen. Känslan som en del kvinnor beskrivit är att de känner sig som "oskulder på nytt". De är osäkra och blyga och vet inte hur de ska bete sig. En del av kvinnorna klarar aldrig att leva i en vanlig parrelation. "De flesta är så sexuellt sargade att det krävs flera års terapeutiskt arbete för att reparera de psykiska skador som uppstått under prostitutionen."

Uppbrottet ur prostitutionen innebär ofta att kvinnan genomgår ett rollbyte, vilket kan medföra svårigheter i sociala sammanhang. Många kvinnor försöker återknyta gamla kontakter med personer som tidigare funnits i deras närhet. Det främlingskap som kvinnan ofta upplever i den nyetablerade gemenskapen med familjen och de gamla vännerna, gör att hon återigen vänder sig till och söker stöd hos väninnorna inom prostitutionsvärlden. Dessa kontakter brukar ofta avta eftersom den förväntade känslan av gemenskap sällan uppfylls då man inte längre har något gemensamt (Hedin och Månsson, 1998 s 203 f).

Karin Pramberg och Lotta Lundberg säger att kvinnorna möter svårigheter då de ska försöka bygga upp ett nytt nätverk. Kvinnorna har ofta förlorat kontakten till föräldrar och syskon; de gamla vänner som fanns före inträdet i prostitutionen finns ofta inte kvar. De kvinnor som klarar marginalkonflikten bäst är de som fortfarande har sitt närmaste nätverk kvar. Pramberg och Lundberg rekommenderar kvinnorna att ta kontakt med exempelvis Anonyma Narkomaner eller Kris (Kriminellas Revansch I Samhället) för att få stöd och hjälp med att bygga upp ett nytt nätverk.

Hedin och Månsson pekar också på problem som kan uppkomma då personen försöker hantera resterna av den gamla rollen. Det finns alltid situationer i den gamla rollen som upplevts som positiva, t ex spänningen i den tillvaro som prostitutionen medfört. Uppbrottet kan ibland medföra en känsla av tristess som gör att man återfaller i prostitutionen (Hedin och Månsson, 1998 s 203 ff).

Uppbrottets olika faser

Uppbrottets faser kan enligt Hedin och Månsson delas upp i fyra olika stadier:

De två första stadierna kännetecknas av tvivel och sökande efter nya alternativ. Ett uppbrott ur prostitutionen föregås vanligen av en längre eller kortare fas som kännetecknas av att kvinnan börjar tänka i nya banor och söker finna lösningar; framför allt till hur hon ska kunna försörja sig. Hon ser sig om efter arbete och träffar

kanske en man. Gradvis börjar ett brobyggande till en annan tillvaro samtidigt som hon söker efter personer som kan stödja henne vid uppbrottet. Det måste till en utlösande faktor eller situation för att ett uppbrott skall komma till stånd (Sundström, 1997, referat samt Hedin och Månsson, 1998, s 162 ff).

Det *tredje stadiet* kännetecknas av själva vändpunkten som inte behöver inte vara ett tydligt eller dramatiskt uppbrott. Det kan vara ett ensamt beslut, ett tvärt avbrott eller ett successivt uppbrott (Sundström, 1997, referat).

Järvinen nämner två begrepp i samband med vägen ut ur ett missbruk: *eskalationspunkter* och *vändpunkter*. En eskalationspunkt beskrivs av missbrukaren som en specifik situation då missbruket medfört ett rejält språng i negativ riktning, t ex skilsmässa, omhändertagande av barn eller någon annan betydelsefull negativ konsekvens. En vändpunkt beskriver en episod då hon har stannat upp, tagit en paus och valt en annan inriktning. Vändpunkterna beskrivs ofta positivt och medför ett ifrågasättande av hela livssituationen. Vid både eskalations- och vändpunkter är kvinnan benägen att lyssna på terapeutens argument eftersom otryggheten i tillvaron börjar skrämma henne (Johnsson, Laanemets och Svensson, 2000, s 23 ff).

Det *fjärde stadiet* yttrar sig som en kris- och omställningsperiod (Hedin och Månsson, 1998, s 162 ff). Marginalkonfliktsymptom som kan uppstå när kvinnan är i färd med att ändra sin livssituation kan yttra sig som en ambivalens i attityderna gentemot det gamla och det nya livet, isolering, överdriven självmedvetenhet, översocialt beteende, dubbel identitet, ökad sårbarhet och en tendens till att ansluta sig till människor i liknande situationer (Ramström, 1983, s 101 ff).

Hedin och Månsson menar att kvinnans nyvunna självuppfattning inte alltid stämmer överens med de förväntningar som personer i hennes närmiljö har. Detta kan sätta käppar i hjulen för det förändringsarbete som hon genomgår. Kvinnan hamnar i ett slags vakuum mellan två världar (Hedin och Månsson, 1998 s 201).

Kvinnan ställs inför stora påfrestningar när hon måste uppvisa ett beteende och en ny stil som bevisar för omgivningen att en förändring påbörjats. Hennes utsikter påverkas av de reaktioner och bemötande hon möter efter uppbrottet. Om personer i närmiljön uppvisar tvivel inför hennes förändringsarbete krävs mycket styrka (Hedin och Månsson, 1998 s 201). Avgörande för uppbrottet är kvinnans egna resurser, hennes inneboende kraft och förmåga till hopp och självreflektion (Sundström, 1997, referat).

Hedin och Månsson pekar på svårigheter för kvinnorna att hantera den skam som är förenad med prostitutionen och som gör sig påmind när de försöker lämna den. Av intervjuer med kvinnor har det framkommit att många upplever att samhället har en negativ attityd till deras tidigare liv och att de för evigt blir stämplade som horor (Hedin och Månsson, 1998 s 211ff).

Karin Pramberg och Lotta Lundberg pekar på den känsla av förnedring som kvinnorna upplever från omgivningen. "Samhället är inte snällt mot dessa kvinnor" säger Lundberg. Omgivningen har en nedvärderande syn på dem. Många har barn som varit omhändertagna av de sociala myndigheterna. Detta upplever kvinnorna som kränkande. "Vem tror på en nerknarkad hora?" är ett uttryck som Pramberg och Lundberg ofta får höra vid samtal med sina klienter. Till detta kommer också problemet med en bristfällig utbildning. Många har därför svårt att finna ett vanligt

arbete, vilket förstärker deras känsla av utanförskap. Pramberg och Lundberg nämner också kvinnans svårighet med att stryka telefonnummer till sina kunder. Telefonnumret till "guld-torsken" är svårast att sudda ut, eftersom hon alltid har kunnat ringa honom när alla andra alternativ har försvunnit.

Sammanfattningsvis kan sägas att den marginalkonflikt som kvinnorna upplever vid uppbrottet gör att omgivningens reaktioner är av yttersta vikt för ett lyckat uppbrott. Marginalkonflikten vid uppbrottet är mer markerad än vid prostitutionsdebuten, som ofta bara är knappt märkbar för kvinnan vid ett glidande inträde.

Tolkning av informationen

För att göra en analys av uppbrottet har vi i huvudsak använt oss av de olika termer och begrepp som man finner inom de sociala världarna och som utgår från den symboliska interaktionismens grundtankar. För att kunna analysera de skamkänslor som uppstår har vi kompletterat med ett stämplingsteoretiskt perspektiv.

Både våra informanternas utsagor och tidigare forskning pekar på kvinnornas svårigheter att hantera de skamkänslor som gör sig påminda när kvinnan försöker lämna prostitutionen. Kvinnorna upplever ofta samhällets fördömande attityd. Detta förstärker kvinnornas känsla av alienation och isolering. Lalander menar att skam är en känsla av utanförskap som i de missbrukande kvinnornas fall är värre än hos de missbrukande männen. Kvinnorna som prostituerar sig är ur ett stämplingsteoretiskt perspektiv utsatta för ett tredubbelt tryck som förstärker skamkänslorna.

Kvinnan genomgår en marginalkonflikt vid uppbrottet ur prostitutionen som är mer eller mindre chockartad för henne. Hon kan möta svårigheter när hon genomgår det rollbyte Hedin och Månsson beskriver. Enligt Shibutani medför kvinnans rollbyte att hon måste ta steget in i en ny värld med ett för henne nytt regelverk, tänkande, språk och symboler. Gränserna som distanserar världarna från varandra kan vara av olika styrka och mer eller mindre genomträngliga och mer eller mindre inbjudande och välkomnande. Pramberg och Lundberg nämner svårigheterna med att bygga upp ett nytt nätverk. Cewers och Appel pekar på den sexuella problematik som uppstår i samband med uppbrottet. Hedin och Månsson menar att kvinnan befinner sig i ett vakuum mellan två världar vid uppbrottet vilket Biernacki beskriver som en fortgående process då en ny identitetskalkyl bildas. Narkoman- och prostitutionsidentiteten får allt mindre betydelse i takt med att kvinnan blir allt mer accepterad i den nya värld hon valt. Hennes nya identitet formas och utvecklas i samspelet med den nya sociala världen.

5. SLUTDISKUSSION

Vägen in i prostitution är inte alldeles enkel att förklara, flera bakomliggande faktorer i samhället verkar prostitutionsfrämjande. En historisk tillbakablick vittnar om en samhällssyn som länge stämplade "horan" som en sjuk kvinna som måste kontrolleras och straffas för sina handlingar. Under senare decennier har massmedia framställt kvinnan som ett sexualobjekt, vilket stadfäster prostitutionen. Prostitutionen har fram till 1950-talet diskuterats som en företeelse där man letat efter individuella svagheter hos kvinnan. Prostitutionen har ansetts vara liktydigt med prostituerade kvinnor. Männens delaktighet i könshandeln har inte synliggjorts på samma sätt, varför debatten fått en enkelriktad och snedvriden prägel (Persson, 1981 s 30 ff).

Både forskare och våra informanter är eniga om att flera orsaker kan ligga till grund för inträdet i könshandeln. Sexuella övergrepp i barndomen eller känslökyla från föräldrar under uppväxten kan vara en bidragande orsak. En annan orsak som nämns är att tonåringen hamnar i miljöer där droger och kortvariga sexuella relationer tillhör vardagen. Våra intervjupersoner menar att pengar är det primära motivet för inträdet i prostitutionen. Kvinnorna använder pengarna för att finansiera sitt missbruk eller till ren konsumtion som då ofta ersätter känslomässiga behov.

Flera forskare har studerat det nära sambandet mellan missbruk och prostitution. Missbruk nämns ofta som en inkörsport till prostitution. Det finns dock uppfattningar om att detta påstående är en grov generalisering. Prostitutionen kan också föregå missbruket eller uppträda samtidigt som droger får en avgörande betydelse för kvinnan. Flertalet av våra informanter är överens om att missbruket är det primära i förhållande till prostitutionen. Efter att ha tagit del av litteratur och forskning inom området är vi benägna att instämma i det.

Prostitutionskarriären är ett vetenskapligt begrepp som ofta används för att förklara de olika faser som kvinnan genomgår. Detta är en process som en del forskare jämför med missbrukarkarriären. För att klara av det liv som prostitutionen medför tvingas kvinnan att upprätta en mängd försvarsmekanismer. Kvinnan lär sig bland annat att separera kropp och själ för att klara av könskontakterna. Vi är berörda och förvånade av detta fenomen som visar hur starka försvarsmekanismerna är hos dessa kvinnor.

”Själva prostitutionsproblematiken går djupt./.../ På det hela taget en livsstil som det tar lång tid att ändra på” (SOU 1995:15, s 139).

De som klarar av att lämna detta liv lever ofta i en konflikt mellan två världar. De flesta forskare är överens om att kvinnan upplever en marginalkonflikt vid uppbrottet. Kvinnan befinner sig då i en väldigt utsatt position och vi har förstått att samhället inte direkt är välkomnande mot före detta prostituerade missbrukande kvinnor. Om omgivningen tvivlar på hennes förutsättningar för att klara ett ”Svensson – liv” krävs extra styrka i den fortsatta processen.

Vi tror att allmänheten är ganska okunnig om prostitution som fenomen. Ambitionen med denna uppsats har därför varit att förklara kvinnans roll i könshandeln. Missbruk av narkotika eller något annat beroendeframkallande medel kan förstärka hennes många gånger försvarslösa ställning. Under arbetet med denna uppsats har vi förstått att många av kvinnorna på ”gatan” lever med en ständig fruktan för att utsättas för våld eller kanske för att bli mördade. Flertalet av våra intervjupersoner säger att de som är beroende av någon drog inte har samma omdömesförmåga som andra. Vi tycker att det är skrämmande att höra att kvinnorna utsätts för ännu större risker efter den nya ”sexköpslagens” införande, detta var ju inte syftet med lagen. Vi har under arbetets gång haft långa diskussioner om huruvida man även borde kriminalisera kvinnorna. Frågan är om detta skulle innebära en minskning av nyrekryteringen eller om det på sikt enbart skulle förvärra situationen för kvinnorna. Detta får framtiden utvisa, och det skulle vara intressant att forska vidare inom detta område.

Vi tror att det är viktigt att tänka på att utforma stödåtgärder för kvinnan, att öka kunskapen inom detta område och att forskare, socialarbetare och andra som arbetar nära kvinnorna tillsammans fortsätter att utarbeta riktlinjer för hur man bäst ska kunna ge det stöd som denna grupp behöver. Vi anser, liksom våra informanter, att man

borde starta särskilda behandlingshem för missbrukande prostituerade kvinnor eftersom deras problematik är så komplicerad. Det räcker oftast inte med att komma tillrätta med själva missbruket eftersom missbruket bara är ett symptom på den psykiska problematiken. De här kvinnorna måste även arbeta med och förstå att närhet och kärlek inte enbart är detsamma som sexualitet eller pengar. De behöver även långvarig hjälp för att bearbeta sina traumatiska upplevelser som uppkommit före och under prostitutions/missbrukskarriären. De flesta behandlingshem inriktar sig i huvudsak på att komma tillrätta med missbruket.

Samtidigt är det viktigt att förstå att prostitutionen inte i grunden är ett kvinnligt utan ett manligt problem. Det skulle behövas mer insatser för de män som köper sexuella tjänster. För närvarande finns ingen behandling för dessa män i södra Sverige. Det finns ett projekt i Göteborg, ”Kast-projektet” som är en stödjande och rådgivande verksamhet för männen. Under intervjuerna med våra informanter förstod vi att männen är minst lika ”trasiga inombords” som kvinnorna i prostitutionsvärlden. Helena Cewers menar att männen, liksom kvinnorna, växt upp i känslolokala hem och att de ofta varit utsatta för fysiska eller psykiska övergrepp.

Vi har under arbetet med denna uppsats uppmärksammat att både forskningen och våra informanter är rörande överens om de flesta frågor. Det hade varit intressant att se om resultatet hade blivit annorlunda om vi även hade intervjuat kvinnor med erfarenhet av prostitution. Detta arbete har berört oss djupt och vi har sett vikten av att ha en positiv grundsyn i livet för att orka arbeta med denna komplexa problematik. Alla våra intervjupersoner kan beskrivas som ”engagerade eldsjälar” och det har varit ett nöje att få ta del av deras erfarenheter, och deras inställning till livet sammanfattas av Britta Sjöströms: ” Det finns inga hopplösa fall”. Vi hoppas att hon har rätt.

6. KÄLLFÖRTECKNING

Andersson-Collins, Gunnel (1989). *Horor är inte ”horor”*- FoU- rapport nr 99, Socialtjänsten-Forsknings- och utvecklingsbyrån, Stockholm

Baggström, Lars (2001) artikel i Svensk Linje nr 5-6/99 – Tema: sex och samlevnad, 1999-12-13, *Från kyskhet till kvinnomakt*, <http://www.moderat.se/svl/t2599.htm> hämtad 2001-11-20

Bergström, Hans (1996) *Missbruk, människor och relationer – behandling genom professionella och privata nätverk*, Studentlitteratur, Lund

Borg, Arne & Elwien, Folke & Fröling, Michael & Grönwall, Lars & Liljeström, Rita & Månsson, Sven-Axel & Nelin, Anders & Olsson, Hanna & Sjöberg, Tage (1981) *Prostitution – Beskrivning, Analys, Förslag till åtgärder*, Liber Förlag, Stockholm

Eurenius, Bengt (2001) <http://members01.chello.se/keur/brb6.htm>, januari 2001, hämtad 2001-11-20

Feuk, Lena (1985) kapitel ”Det rättsliga förfarandet” i Ernst, Niels & Feuk, Lena & Hildebrand, Eva & Holman, Patricia L & Larsson, Noël Ruth & Nini, Leick & Marquit, Carl & Michelsen, Niels & Mitnick, Mindy & Nyborg, Eigil *Sexuell barnmisshandel inom familjen*, Natur och Kultur, Stockholm

Finstad, Liv (1983) kapitel ”Valg av stempel: prostituerat- missbruker” i NAD- publikation nr 8, *Kvinnoforskning kring alkohol och droger- Rapport från ett Nordiskt forskarseminarium 1982*, Graphic Systems AB, Göteborg.

Finstad, Liv & Höigård, Cecilie (1993) *Bakgater- om prostitution penger og kjaerlighet*, Pax Förl, Oslo

- Frenning, Anna & Lennerhed, Lena (1986) kapitel "Många av sexliberalernas 60-talskrav har uppfyllts, men befriades sexualiteten?" i Ottar – boktidningen om sexualitet samlevnad samhälle nr 5/1986 *Sexualitet i vår tid*, RFSU i samarbete med Bokförlaget Prisma, Stockholm
- Goldberg, Ted (2000) *Narkotikan avmystifierad – ett psykosocialt perspektiv*, andra upplagan 2000, fjärde tryckningen 1999, Carlssons Bokförlag, WSOY, Finland, Academic Publishing of Sweden
- Hackzell, Siv (1986) kapitel "Vi kan leva det livet de drömde om – sexualfrågan i ett 100-årigt perspektiv" i Ottar – boktidningen om sexualitet samlevnad samhälle nr 5/1986 *Sexualitet i vår tid*, RFSU i samarbete med Bokförlaget Prisma, Stockholm
- Halvorsen, Knut (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*. Den svenska utgåvan. Studentlitteratur, Lund.
- Hildebrand, Eva (1985) kapitel "Terapi med vuxna kvinnor som varit offer för incestuösa övergrepp i barndomen" i Ernst, Niels & Feuk, Lena & Hildebrand, Eva & Holman, Patricia L & Larsson, Noël Ruth & Nini, Leick & Marquit, Carl & Michelsen, Niels & Mitnick, Mindy & Nyborg, Eigil *Sexuell barnmisshandel inom familjen*, Natur och Kultur, Stockholm
- Hilte, Mats (1996) *Avvikande beteende – en sociologisk introduktion*, Studentlitteratur, Lund
- Johnsson, E., Laanemets L. och Svensson, K. (2000) *Narkotikamissbruk – Debatt, behandling och begrepp*, Studentlitteratur, Lund
- Järvinen, Margaretha (1990) *Prostitution i Helsingfors – en studie i kvinnokontroll*, Åbo Akademiens förlag, Åbo
- Karlberg, Sylvia (2001) artikel "Sprutbytet" i tidningen *Aluma* nr 2-01, Malmö Stad, Situation Syd ef
- Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsmetoden*. Studentlitteratur, Lund
- Lalander, Philip (2001) *Hela världen är din – en bok om unga heroinister*, Studentlitteratur, Lund
- Larsson, Stig (1983). *Könshandeln- om prostituerades villkor*. Skeab Förlag AB, Stockholm
- Liedholm, Marianne (1999) kapitel "Kvalitativ metod i olika design – en jämförelse" i Sjöberg, Katarina (red). *Mer än kalla fakta – Kvalitativ forskning i praktiken*. Studentlitteratur, Lund
- Lundén, Ann & Näsman, Elisabet (1973) *Stämplingsprocessen*, Beskrivningar av de utstötta livssituation och självbild. En sociologisk antologi, Bokförlaget Prisma, Lund
- Mitnick, Mindy (1985) kapitel "Barn som incestoffer - symptom och behandling" i Ernst, Niels & Feuk, Lena & Hildebrand, Eva & Holman, Patricia L & Larsson, Noël Ruth & Nini, Leick & Marquit, Carl & Michelsen, Niels & Mitnick, Mindy & Nyborg, Eigil *Sexuell barnmisshandel inom familjen*, Natur och Kultur, Stockholm
- Månsson, Sven-Axel & Linders, Annulla (1984) *Sexualitet utan ansikte – Könsköparna*, Carlssons, Skogs Grafiska AB, Malmö
- Persson, Leif, GW (1981). *Horror, Hallickar & Torskar- en bok om prostitutionen i Sverige*. PA Norstedt & Söners förlag, Stockholm.
- Pettersson, Kristina (1995) *Den kvinnliga vändpunkten - en studie i fyra kvinnors missbruk, moderskap och vård*, Socialhögskolan, C-uppsats, socialt arbete, termin 6, 1995
- Ramström, Jan (1983) *Narkomani – orsaker och behandling*, Gummessons Tryckeri AB, Falköping
- Repstad, Pål (1999) *Närhet och distans – kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Den svenska utgåvan. Studentlitteratur, Lund
- Rädda Barnen, Erik Centerwall (Red) (1992) *Blicken – Erfarenheter från terapigrupper för familjer som upplevt sexuella övergrepp*, Scandbook, Falun

Skånér, Anne, kapitel "Vård och behandlingspolitik ur ett svenskt perspektiv" i Hartelius, Jonas & Wikesjö, Renée & Skånér, Anne & Grainne, Kenny & Peterson, Torgny & Johansson, Thomas & Fröge, Peter & Lundqvist, Thomas (1996) *The Drug War – Kriget mot narkotikan*, Utbildningsförlaget Brevskolan, Stockholm, Gummessons Tryckeri AB, Falköping

Socialhögskolan (2001) *PM för uppsatsskrivare*, Lunds Universitet, Lund

Socialstyrelsen (2000) *Kännedom om prostitution 1998-1999*, SoS-rapport 2000:5, LTAB Linköpings Tryckeri AB

SOU 1995:15. *Könshandeln- Betänkande av 1993 års Prostitutionsutredning*. Stockholm: Socialdepartementet.

SOU 1995:16, Statens offentliga utredningar (1995) *Socialt arbete mot prostitutionen i Sverige – en dokumentation och utvärdering*, Rapport för 1993 års prostitutionsutredning, Socialdepartementet, Fritzes, Offentliga publikationer, Regeringskansliets offsetcentral, Stockholm

Stenbäcker, Ralph (1997) *Det psykiska arvet*, Om känslomässig mognad och omognad samt några av vår tids tidiga känslomässiga störningar, symptom, beteenden och åtgärder, Bokförlaget Nya Doxa, Nora, AiT Scandbook, Falun

Sundström, Kajsa (1997), referat från *Prostitutionen i Europa*, NOPUS seminarium 1997-11-03 <http://www.qweb.kvinfoforum.se/swedish/artiklar/prostitution.html>, hämtad 2001-12-09.

Svensson, Bengt (1996) *Pundare, jonkare och andra – med narkotikan som följeslagare* Carlssons Bokförlag, Stockholm

Söderblom, Tomas (1992) *Horan och batongen – prostitution och repression i folkhemmet*, Gidlunds Bokförlag, Stockholm

Trost, Jan (1997) *Kvalitativa intervjuer*. Andra upplagan. Studentlitteratur, Lund

Volckerts, Joachim (1998) *Drogberoende – psykologi – terapi*, Carlsson Bokförlag, Stockholm

Övriga källor:

Intervjuer:

2001-11-09, Helena Cewers, sexolog och barnmorska, Kvinnokliniken, Malmö Allmänna sjukhus

2001-11-12, Christer Thulin, polisens prostitutionsgrupp, Malmö

2001-11-13, Margareta Appel, diakonissa och sjuksköterska, hembesök i Malmö. Under intervjun fick vi även lyssna på en bandinspelad intervju gjord med "Jeanette", prostituerad, i radioprogrammet Stormvarning i P3. Eftersom det inte fanns någon presentation av Jeanette i samband med programmet, kan vi inte beskriva hennes bakgrund. Vi fick genom intervjun en inblick i en hennes vardag.

2001-11-21, Jan Frimand, läkare inom allmänmedicin, Malmöanstalten

2001-11-27, Britta Sjöström, undersköterska, Sprutbytesprojektet, Malmö Allmänna Sjukhus

2001-12-03, Bodil Eliasson och Lisbeth Bengtsson, missbruksterapeuter, Villa Valnöten i Malmö, förlängd behandlingsavdelning inom Nämndemansgårdens regi.

2001-12-04, Karin Pramberg och Lotta Lundberg, prostitutionsgruppen, socialtjänsten i Malmö.

2001-12-05, telefonintervju med Sven-Axel Månsson, professor i socialt arbete, institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

7. BILAGA 1

Temafrågor

- 1) Vilken roll har missbruket för kvinnliga prostituerade?
- 2) Vilka mekanismer anser ni kan påverka vägen in i prostitution? Vilka bakgrundsfaktorer kan finnas med i bilden?
- 3) Hur ser ni på sambandet ut mellan missbruk och prostitution? Vilket fenomen uppträder vanligen först?
- 4) Hur vill ni beskriva den process som uppstår i samband med att en kvinna börjar prostituera sig? Hur ser prostitutionskarriären ut?
- 5) Vilka konsekvenser anser ni kan uppstå av ett liv med erfarenheter av prostitution och missbruk?
- 6) Hur kan ett liv efter ett uppbrott ur prostitutionen beskrivas? Hur yttrar sig marginalkonflikten för denna grupp prostituerade kvinnor med eller utan missbruksproblematik?